

עפע רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב מדין
אבן-ישראל שטיינזלץ

גיליון ניסן תשפ"ד

הקדמה

חודש ניסן הוא חודש הגאולה, החודש שבו אנחנו נזכרים וחיים מחדש את ראשית הסיפור שלנו כעבדים במצרים שיוצאים משעבוד פנימי וחיצוני לגאולה הבאה מהקב"ה בכבודו ובעצמו.

בחג הפסח אנחנו חוגגים את ראשית ההווה שלנו כעם, כמשפחה, כבית ישראל - מתרפקים על הזכרון המשפחתי שבו רצנו עם הקב"ה. בחג הפסח אנו גם נדרשים באופן פרטי לצאת מן המיצרים הפרטיים שלנו, להתעורר למורא הגדול ולגילוי השכינה ולהתחיל מחדש ללכת אחרי הקב"ה בשוק, בבית ובלב.

בשיחות ובהתוועדויות של הרב עדין תמיד היה אפשר לתפוש בפשטות ובבהירות איך גאולת הפרט וגאולת הכלל חד הן, כיצד השאלות הגדולות של העם היהודי, הצרות, הכאב, הקשיים והתקוות הכלליות מחוברות לחלוטין למאמץ של היהודי הפרטי לגאול את נפשו, להתפלל באמת, להגיע להארה של מעלה, לצאת מאפלה לאורה ולהיות יהודי של ממש.

נקודת היהדות שמתעוררת בחג הפסח היא הנקודה הבסיסית ביותר, נקודה שהולכת מן הפרט אל הכלל, מן העבר אל העתיד ומגאולת מצרים אל הגאולה השלמה.

אנו נכנסים לחודש ניסן אחרי שנה גדושה במרור, כאב, אובדן, פחד, צרות ומצוקות היו מנת חלקינו ועדיין מלווים אותנו. בחושך שאנחנו שרויים בו, בבלבול וקטנות המוחין אנחנו צריכים לפנות

לכיוון האחד שנותר פתוח, כשכל הדרכים חסומות - הכיוון
היחיד שנשאר הוא למעלה, השביל היחיד הוא זה שעוזב את כל
האפשרויות האחרות ופונה אל הקב"ה.

שנזכה לחודש של בהירות, חודש של אורה, חודש שבו הקב"ה
יפנה אלינו ויושיע אותנו בפשטות מכל צרותינו, חודש של פדות,
חודש של גאולה שלמה, גאולה הנפש וגאולת הכלל ואז ימלא
שחוק פינו ונאמר לפניו שירה חדשה - הללויה

חג פסח כשר ושמח!

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: הגב' יהודית שבתא, נתנאל איתי, נועם גלזר, מני רוטרמן
להרשמה והצטרפות להפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-301-6657

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: 'עיצובי שיר' 052-8954475

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

הרב אברהם אבא בילט ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן עניינים

פסח

- 7.....ממרירות לגאולה - ברכה לחג הפסח
- 8.....ליקוט - לצאת ממצרים
- 16.....כשארין מוצא פונים למעלה - שיחה

שבת הגדול

- 27.....שבת הגדול והגאולה - דרשת שבת הגדול

בדיקת חמץ וביעור חמץ

- 31.....ביעור חמץ - פתח לשינוי

ליל הסדר

- 33.....גלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם - שיחה לליל הסדר
- 39.....המשמעות הפנימית של המצה - מאמר

חול המועד וספירת העומר

- 44.....זמן חירותינו וספירת העומר - מאמר
- 46.....התהפכות הנפש הבהמית - מתוך שיעור ב'דרך מצוותיך'
- 48.....מגילת שיר השירים

שביעי של פסח

- 50.....אל תוך הים - קריעת ים סוף במחשבת החסידות
- 59.....ביאת המשיח

”

קריאת שם זה עבור חג הפסח, מתחילה מסיפור המעשה של מכת בכורות, אך מרחיקת לכת הרבה מעבר לאירוע ההיסטורי הזה: הפסיחה, הדילוג, החילוק בין ישראל לעמים, נעשים מוטיב מרכזי בהוויתנו בכל הזמנים. הדברים הקיימים והנכונים לגבי העולם כולו, מפסיקים להיות נכונים ובעלי משמעות עבור עם ישראל. במקרה של פסח מדובר בקללה החלה על האחרים ואינה חלה על עם ישראל, ואולם, זהו רק ביטוי אחד לרעיון החוזר ומודגש שוב ושוב בתוך הפסח: הרעיון של היות עם ישראל "האחר הנצחי", על הקללה ועל הברכה שבזה. חג הפסח הוא היום שבו מתכנסת המשפחה היהודית לעצמה, להיות מיוחדת בתוך טכס עתיק. זהו יום החוזר ומדגיש את האחדות הפנימית, ואת העובדה שעם ישראל נמצא תמיד - בשעת עלייתו ונצחונו כמו בשעת מפלתו וירידתו - נבדל לעצמו. כמו שנאמר במדרש על הפסוק "ויגד לאברהם העברי": "וכל העולם מעבר אחד, והוא מעבר אחד" (בראשית רבה מא, ח).

(עם לבדד ישכון, חיי שנה)

”

ממרירות לגאולה

ברכה לחג הפסח, תשע"ב

בס"ד, ערב פסח התשע"ב

חג הפסח הוא, בתמציתו, חג הגאולה; כי הגאולה של יציאת מצרים היא, בעצם, האבטיפוס של הגאולה בכל הדורות.

בוודאי שכל אחד היה רוצה שבכל תחום הנוגע לו יהיה יותר טוב, יותר מוצלח, יותר מעולה; אבל אין זו גאולה. גאולה היא הרבה יותר מאשר שיפור של המצב הקיים: בין שהיא כבירת ממדים כגאולת מצרים ובין שהיא גאולה קטנה ופרטית, הגאולה היא מעבר לשלב חדש, שונה לחלוטין ממה שהיה קודם לכן.

אף על פי שבמהותה הגאולה איננה עניין של עמל והתפתחות אלא של השפעה הבאה מלמעלה, עם זאת היא צריכה גם הכנה של מטה, של הנגאלים בעצמם, והיא - עצם התשוקה להיגאל. לא תמיד מוכנים בני אדם לגאולה, משום שבאופן עקרוני הם מסכימים למצב ההווה שלהם. הגאולה באה לבני אדם רק כאשר היא מענה למשאלה ולציפייה מצדם. רק כאשר בני אדם מרגישים שאין הם מוכנים עוד להמשיך ולחיות בגלות. כפי שדרשו על הכתוב: "וימררו את חייהם" (שמות א' יד) - המרירות היא הפתח שממנו יכולה לבוא הגאולה. המרירות הזאת אמנם חולפת בבוא הגאולה, אבל היא נשארת בזיכרון, ורק משנה במידה מסוימת את דמותה: מה שהיה קודם לכן רק עשב מר נעשה, עם הגאולה, תבלין לדברים הטובים שבאים עמה.

בימינו, אף על פי שאנו חיים בעולם של שפע חומרי, בכל זאת עולמנו מלא לחצים מרובים בהווה, ולא פחות מכך - דאגות ביחס לעתיד. הדאגות הללו, אם הן מסתכמות בהרגשה כללית של דכדוך, אין די בהן כדי לצאת מהגלות. רק כאשר הן הופכות להרגשה של מרירות ורצון לנוע הן מאפשרות לנו להיגאל.

כרגיל, הגאולה נתפסת כעניין גדול הנוגע לעם שלם, אולי אף לעולם שלם; אך יש בה גם צד פרטי מאוד: כל אדם יכול להתגעגע לגאולה שלו, ואם הוא פותח את לבו לכך יכולה הגאולה אכן להגיע אליו.

בברכת חג שמח וכשר ובאיחולים לגאולת הכלל והפרט,

עדין אבן ישראל שטיינזלץ

ליקוט: לצאת ממצרים

אותנו לבוץ אחר, וישבנו שם ומשם לא יצאנו...

מה אני יכול לאחל לכם? שתהיה יציאת מצרים בפועל ממש, ותנסו לעשות את זה עכשיו, כשתזדקנו זה יהיה יותר קשה, כל שנה שעוברת. לא שאדם כל שנה צריך להיות יותר רע, אבל היכולת הזו להגיד: "עד כאן; מכאן אני חותך והולך למסלול חדש, הלכתי עד עכשיו למטה - ומעכשיו אני הולך למעלה" - משנה לשנה הרבה יותר קשה לעשות את זה. אז אני מברך אתכם לקראת הפסח הבא: שיהיה פסח כשר - בטוח יהיה, יהיה כשר לפחות אליבא דהתנאים והאמוראים ואולי עוד כמה מאות שנים... האכילה תהיה בסדר, השינה תהיה בסדר - הגיע הזמן גם לצאת ממצרים.

(שיחה בישיבת תקוע, וניסן תשע"ו)

לקראת פסח, יש אנשים שיש להם מרה שחורה שלושים יום, או שישים יום קודם החג. יש אנשים שלכבוד פסח תוקף אותם שיגעון, והם מנסים להלביש חומרות על חומרות, ואיסורים על איסורים על כל מיני דברים. כל זה אולי מספיק כדי לקיים

הנס הגדול של יציאת מצרים - מצד הקב"ה: הכה את בכוריהם - קטנה היא לפניו. אבל שכל היהודים האלה - עם עבדים ומזי רעב, עם מדוכדך, מטושטש - והעם הזה, שאולי הדברים היחידים שהם חשבו עליהם זה איך לוקחים מהשכנה את הוואזה שלה, בכל זאת היהודי הזה עם כל המחשבות שלו - מוכן לצאת ממצרים, מוכן לוותר על החיים הקודמים שלו, לוותר על הגוסס הקודם של חייו, מוכן לוותר על עולם שלם.

חג הפסח זה הזדמנות לצאת ממצרים. זה לא שאני מציע הצעה מעשית לעבור את ים סוף - זה הרבה יותר גרוע! מפני שאם תנסה לצאת ממצרים תגלה שאחרי ים סוף, כמו שכתוב בספרי החסידות, יש 40 שנה במדבר... זה לא שאני עובר לארץ טובה ורחבה והעולם עכשיו בהיר, נהיר, יפה נעים ומאושר. אני אעשה תשובה וביום למחרת אקום בבוקר כולי מלא אור, אתפלל ו"כל עצמותי תאמרנה", אניח תפילין וארגיש שכל קיפול וקיפול שבתפילין עושה דברים. אני יודע שלא - ועדיין צריך לצאת ממצרים. כי מה יהיה בסוף? נצטרך להגיע לגאולה והקב"ה יגיד: כל האנשים האלה עדיין נשארו במצרים, או בארצות אחרות, לא משנה. הקב"ה הוציאנו ממצרים ובסוף השליך

היווצרותו של עם ישראל. קודם לכן היו במצרים עבדים מסוגים שונים, וביניהם גם עבדים מבני ישראל. בזמן היציאה ממצרים הפכו אותם עבדים, במובנים רבים, למהות אחרת. אמנם הייתה זו רק תחילתו של תהליך שנמשך דורות רבים, אבל עם זאת חולל הדבר שינוי מהותי בתוך עם ישראל.

אכן, כאשר נזכרת יציאת מצרים במקומה, בתורה, נאמר שם (שמות יב, מא) כי "בַּעֲצָם הַיּוֹם הָזֶה יֵצְאוּ כָל-עֲבָדֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". כלומר: האנשים הללו שהיו, לכל היותר, קבוצה של עבדים נעשו, בעצם יום היציאה מצרים, משהו שהוא הרבה מקבוצה מבודדת של בני אדם: הם היו לקבוצה של אנשים הנושאים שליחות, נושאים מסר. ייתכן שיוצאי מצרים עצמם לא עמדו על מלוא משמעותו של המאורע, ורק מאוחר יותר נוצרו סימנים יותר מוגדרים ומובהקים לכך; ואולם עצם היציאה ממצרים עניינה שינוי המתרחש ביום אחד, במעשה אחד, בהחלטה אחת.

(ברכה לפסח תשע"ה)

הטרגדיה של גלות מצרים היתה בכך שהעברים שחיו במצרים נעשו קרובים יותר ויותר למצרים, כאשר הם חושבים כמו המצרים וחולמים אותם חלומות. כאשר העצב שלהם הוא מכך שהמצרים אינם מניחים להם לממש את החלום המצרי. לא די היה בכך שהיהודים במצרים הרגישו את יסורי עבודת

בהידור את "והיית משוגע", אבל לא הרבה מעבר לזה.. יחד עם זה, יש אנשים שבאמת תוקפת אותם אימה גדולה לקראת פסח, ויש להם מרה שחורה בצד הזה עיקר הנקודה שאפשר וצריך לעשות לפני פסח, לשבת ולא רק להתעסק בביעור חמץ, לא רק לקרצף ולנקות אלא לעסוק גם בדברים אחרים. העניין של להיות בן חורין זה היכולת לקבל דברים ברצון, לא להיות יהודים שרק מרגישים כל הזמן את השוט של עול מלכות שמיים רובץ עליהם כל הזמן. יש לא מעט אנשים שבטוחים שככל שיש יותר הרגשה של השוט של עול מלכות שמיים כך יותר טוב, וככל שיש לאדם יותר מרה שחורה - הוא יותר דתי, וככל שיש לו יותר פרנויה וסכיזופרניה יותר זה סימן של קדושה וטהרה. העניין החשוב הוא לדעת שאדם יכול להיות אדם הגון ואפילו אדם שמח ובכל זאת להיות "עבדא דקודשא בריך הוא" בתכלית.

רואים מפעם לפעם את הפרצופים שאנשים עושים בבדיקת חמץ ובהכנות לקראת פסח בכלל, זו הרגשה מאוד לא נוחה לראות את הפרצופים הללו, את הקדרות, את החששות ואת הטרדות. אנשים שוכחים שמה ש"מה דעליך סני לחברך לא תעביד", אני לא סובל פרצופים כאלה אז למה שהקב"ה ירצה לקבל כזו מתנה?

(התוועדות, י"ג ניסן תשס"ד)

בזמן היציאה ממצרים קרה דבר נוסף:

יותר יפה, תארו לעצמכם את הצבא הזה - שפופים, מרוטים, סביר להניח שרובם ככולם אנפלביתים, ולא ברור כמה עברית ידעו. אחרי הסדר של פסח הם הפסיקו להיות סתם ככה בני אברהם יצחק ויעקב, הם הפכו להיות צבאות ה', זה עניין גדול זה עניין של מעלתם, מבחינה זו זה יום ההולדת, מפני שזה יום ההולדת לכן הוא נחקק בתוך הלב הרבה יותר.

(שיחה בכח אדר תשע"ה)

מה ההבדל בין חופש לחירות? חופש בכל התורה המשמעות שלו זה להשתחרר מאיזה שעבוד, עבד יוצא מהשעבוד שלו אומרים שהוא יוצא לחופשי, אמה עבדיה יוצאת לחופשה, שפחה משוחררת - "חופשה לא ניתן לה", זה נקרא חופש. הענין של החירות - שיש פתיחות אמיתית. אם חופש זה רק להוריד ממני כך וכך כבלים - זה לא חופש, חופש פירושו של דבר שאני באמת יכול לנוע.

אני מברך אתכם שבחג הפסח ש"זה זמן חירותנו": זמן חירותנו זה לא הזמן שאנחנו לא עובדים יותר, זמן חירותנו זה הזמן שבו אני מתחיל לעבוד ברצון, מלב שלם, לא בגדר של מי שכובשים אותו לעבד, לא עבד עברי ולא עבד כנעני אלא "עבדא דקדושא בריך הוא". כתוב שהתואר הכי גבוה שיש זה - עבד לפני ה'. יש שר לפני המלך ויש שר גדול לפני המלך ויש מישהו שהוא "עבדא דקדושא

הפרך - אלא היה צורך שיחליטו כי אין הם חפצים בה. לא די בכך שהם רוצים לשנות את סדרי המעמדות במצרים כדי שיגיעו הם להיות השוטרים והשרים. רק כאשר הם מוכנים עם היציאה ממצרים לצאת גם מעולם המושגים של ארץ זו, להקריב עם קרבן הפסח הראשון גם את דבקותם בתרבות מצרים, רק אז יכולים הם להגאל באמת.

(החלום המצרי, תשל"ב)

חג הפסח הוא חג שמוקדם לכל החגים; בתוך ההיסטוריה, בתוך המציאות היהודית, החג האחרון ששומרים זה חג הפסח. יש הרבה יהודים שבעונותינו טועים בדרכם, יש יהודים שלא יודעים בפועל ממש שיש חג השבועות, שאלו פעם יהודים ישראלים מה זה ראש השנה והם היו בתמיהה גדולה, אבל זה לא אותו דבר לגבי סדר פסח, גם אנשים שלא הולכים לבית כנסת בר"ה ולא יודעים אפילו מתי זה יוה"כ - עושים סדר פסח. סדר של פסח הרבה יותר שייך לזה, סדר של פסח בתמצית הוא יום ההולדת שלנו, "היום הזה נהיית לעם", אנחנו יוצאים בליל הסדר, לפני זה אנחנו ערב רב-יהודים שכל כוחם שלא קיבלו את מכות מצרים. היום של הסדר הוא היום שנהיית לגוי, ביום של הסדר יש ההתהפכות, שאנחנו יוצאים ממצרים - לא בגדר של השבויים, הפליטים, המסכנים שיוצאים ממצרים, לשון הכתוב הוא: "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים" יכול להיות שהקב"ה היה מעדיף צבא

ברוך הוא", שתזכו בחג החירות שתצאו, כמו שכתוב בתורה שהקב"ה אומר: "עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". זה הענין של "עֲבָדֵי", וזה הענין ש"הוצאתי אותם" - נתתי להם להיות בני חורין, ומה זה להיות בני חורין? זה להיות עֲבָדֵי. כל הזמן הם היו 'עבדי עבדים', היו 'עבדי מצרים' 'עבדי פרעה', עכשיו בן אדם בפסח שזוכה לחירות הוא זוכה להיות "עבדא דקודשא בריך הוא".

(התוועדות י"א ניסן תשע"ה)

יציאת מצרים היא הרצוא: תשוקת הנפש "להגיע אל". בעצם כשאני לוקח את יציאת מצרים ואני מנסה להוריד ממנה את הפרטים החיצוניים - אני מוצא בתוכה את העניין של "אחריו נרוצה" - זה בעצם יציאת מצרים. יציאת מצרים היא "אחרי ה' תלכו", ה' עומד ומתגלה, והוא אומר: "בוא" - ואני הולך, אני רץ. זהו הרצוא של יציאת מצרים. "ואהבת את ה' אלוך" זה בעצם הענין של יציאת מצרים - היציאה, הרצוא שבו הנפש יוצאת מן המקום שלה אל עבר הקב"ה.

(ביאור ליקוטי תורה אמור)

מצרים נקראת 'ערוות הארץ' - המקום הכי נמוך והכי שפל בעולם, משום שהיא מבטאת את תמצית ותכלית הארציות - הסתר האלוקות. תרבותה של מצרים אינה מבחינה ואינה מכירה

במציאות האלוקית, והיא מעמידה במקומה מציאות של עולם העומד בפני עצמו - נפרד מאלוקות. כך גם מתפרש השם 'מצרים' - 'מצר' בלשון רבים; מיצרים המכילים את כל הסוגים והדרגות של גלות ושל ירידה. גם שמו של מלך מצרים מורה על כך - "פרעה" אותיות 'הערף' - הצד הנגדי. פרעה הוא המייצג את האנטי-מציאות, בעמידתו כנגד ה' המקיים את המציאות כולה. כך אומר יחזקאל הנביא בתארו את פרעה: "התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו, אשר אמר: 'לי יאורי ואני עשיתיני'" (יחזקאל כט, ג). כלומר: הקיום היחידי שאינו מוטל בספק הוא קיומי שלי; ומכאן שהיאור הוא שלי, הכוחות הפועלים בעולם והמניעים אותו הם שלי, והמציאות כולה שייכת לי. מכאן נותר רק להגיע אל המסקנה שהיא תכלית החושך ותכלית הירידה: 'אני עשיתי את עצמי', ובמילים אחרות: 'אני הוא האלהים'.

עם ישראל, הקטן מכל העמים, עומד מנגד. הוא נושא אתו - בעצם מציאותו - את האמת האלוקית; הוא העם שמייצג, ברצונו ושלא ברצונו, את הנוכחות האלוקית בעולם. ירידת ישראל למצרים נובעת מהצורך להכניע את המצריות, ולזכות בניצחון הגדול ביותר של האור על החושך.

הניצחון על מצרים הוא המודל לכל מערך היחסים, בפרט ובכלל, בין ישראל לעמים; בין נשמתו האלוקית של יהודי ובין העולם שהיא ירדה אליו. יציאת מצרים היא שבירת הרעיון שיש אוטונומיה לעולם, ושהוא חי וקיים כשלעצמו, ולמען עצמו. הניצחון הוא, כאשר מתוכו של

העולם הזה, מתוך החושך, עולה יתרונו של האור.

(מתוך "על גלות וגאולה במחשבת החסידות" תשכ"ז)

מה שאומרים קודם לכן - זה כדי להגיע לנקודה של השחרור, להגיע לאופן הזה של "ואהבת את ה' אלוך" - שלא יהיה תיאור של ציווי, אלא תיאור של חוויה.

זהו העניין של יציאת מצרים, ככה יוצאים ממצרים בכל יום ויום. זה מה שהוא אמר על העניין של חג הפסח - שהוא החג של היציאה ממצרים, עם כל מה שכרוך בו - החיפזון, המנוסה, הקפיצה.

(ביאור לקוטי תורה אמור)

החג מתבסס על המעורבות האנושית ביצירתו של החג. החג, בכל פרטיו, נתפס כחוויה סוערת יותר, רגשית יותר, מאשר השבת. ביום השבת אנחנו מדברים על "אהבה ורצון"; בחג אנחנו מדברים על "שמחה וששון".

ופה נמצאת עבודת הנפש של החג, לנסות להיחלץ מעולם של בעיות ולגלות בתוכנו את נקודות האור, את הסיבות, או את הצדדים שבהם אפשר לשמוח, בין שהם זיכרונות העבר הרחוק, כבחג הפסח, או פתחים של תקווה לעתיד. והוא שהכתוב אומר: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיהו יב:ג). לא תמיד המעיינות הללו פורצים ועולים אלינו מעצמם; לעתים שומה עלינו להעמיק יותר על מנת לדלות את הישועות מן המעיינות העמוקים.

(ברכה לחג, פסח תשסח)

יציאת מצרים היא בעצם ההתגלות של העניין של הו"ה - שהוא ה"ה-הוה-ויהיה", שהוא המהות שאין לה גבולות, שאין לה תחומים - ששוברת את המיצר והגבול, משום שאז אני יודע שאני נמצא בתוך מיצר וגבול, ושהמיצר וגבול אינם חשובים. היציאה הזו מן המיצרים היא העניין של יציאת מצרים. יציאת מצרים היא במובן הזה ההתגלות של שם הו"ה - נגלה עליהם מלך מלכי המלכים. ברגע שאני יודע שיש מלך מלכי המלכים שמבטל את המציאות של עולם אחר - זוהי יציאת מצרים, זה אומר שאני יצאתי מן המיצרים. את יציאת מצרים הזו - אני בעצמי חייב לעשות. מה שאבותי לפני שלושת אלפים ומשהו שנים עשו לא פוטר אותי מהיציאת מצריים שלי, אני חייב לעבור את יציאת מצרים הזו גם בעצמי.

אגב, גם בתוך החיים של האדם יש יציאת מצרים הפרטית שלו, יש מאורע חותך של יציאת מצרים - שמתרחש אצל כל בן אדם בזמן אחר - שהוא הנקודה שבה בן אדם יצא מן המיצרים והגבולות. נוסף לזה, המעבר הזה צריך להתרחש בכל יום, אותה יציאת מצרים שמתרחשת בכל פעם שאני מגיע ל"ואהבת את ה' אלוך", שרץ ליבי אל ה'. למעשה כל

הקבע, כשיש אפשרות להכינו מידי פעם ולאוכלו טרי. המצה לעומת זאת היא לחמם של הנוודים - לחם יבש, נוקשה המשתמר לזמן רב, ואשר הנוודים יכולים לקחתו עמם במדבר בלא שישחת ויתקלקל עם הזמן.

לחם החמץ הוא מזון של תרבות מתקדמת יחסית, עצם תהליך ההחמצה הוא תהליך של שינוי ושל תחכום. ואילו המצה היא הלחם הראשוני של בני האדם - משום כך הוא מסמל את הראשוניות, את טהרת הראשית של המין האנושי. הלחם שהוקרב על המזבח היה לחם שלא החמיץ, לחם ראשוני טהור. וחג הפסח, בשל היותו סמלה של הראשית, של תחילת הדרך הרוחנית מחייב אף הוא אכילת לחם זו.

(מתוך "חמץ ומצה", הערות להגדה של פסח)

מספרים שפעם הגיע יהודי אחד לרבי גדול. והרבי אומר לו: אתה יודע, ראיתי בשמים שהסדר של פסח שאתה עשית היה הסדר הכי יפה שעשו. תספר לי, מה עשית? אז הוא אומר: רבי, אני לא יודע, שום דבר לא עשיתי. והם מתווכחים איזה זמן, והוא אומר ליהודי הזה: תספר בדיוק מה שהיה. אז הוא אומר: תראה, אני בעצם עם הארץ, אני לא יודע שום דבר. ואני עובד קשה, בקושי אני יכול להחזיק מעמד. הגיע סדר של פסח, יש שולחן, יש קצת אוכל, ארבע כוסות, מצות. אז אני באתי לסדר, ובירכתי, אכלתי, והייתי

להגדה של פסח הוא בעצם רק מצווה אחת: "והגדת לבנך", לספר לילדים. אבל יש צד אחר, והוא נהוג בכמה מקומות גם בסדר פסח, שלא רק הילדים שואלים את הקושיות, גם המבוגרים שואלים את הקושיות. גם זה שעונה את התשובה שואל את השאלה, מפני שבעצם למה אנחנו חוזרים? חוזרים בצד אחד, באופן אחד, להתחלה, אל הנקודה הזו, להיות עוד פעם כמו ילד, לעשות התחדשות גמורה, מפני שזה העניין של יציאת מצרים. זה כל העניין במשמעות אחרת של חג האביב, הכול מתחיל לצמוח, הכול מתחדש, ובתוך ההתחדשות הזו יש ההתחדשות של האדם, הוא מתחיל מחדש. ניסן וניצן, הזמן שבו מתחיל משהו לפרוח. כולנו נעשים עוד פעם ילדים קטנים ששוב יודעים לשאול רק כמה קושיות, למה זה, איך זה, אחרי כל מה שלמדנו, אחרי כל מה שידענו.

(אכילת מצה בהשקפת החסידות)

לחם החמץ, האפוי היטב היה משכבר הימים ביטוי תרבותי של עושר, של דרגת ציוויליזציה המאפשרת לאופה להכין בקפידה את מאכלו; להמתין את שיחמיץ הבצק ולעשות דברים מתוך רווחה. ואילו המצה היא מאז ומקדם לחם עוני, לחמם של עניים ועבדים, לחמם של מדוכאים שאינם יכולים לחכות ללחם העשוי היטב, והם נאלצים לאכול את הבצק בצורה הפשוטה והגולמית ביותר.

לחם החמץ הוא לחמם של בני יישובי

העליונים, אבל בלילה השני הוא היה יהודי פשוט, שמנסה לבלוע את האפיקומן שלו בלי מלאכים, וזה סדר יפה.

עוד סיפור: היה מישהו שהיה באיזה מקום מוקף בחסידים, והוא התכופף. ואז אמר: מקוה ישראל ה', הוא טובל בתוך היהודים - זה מה שאני אומר לכם לעשות בסדר הזה

(שיחה בישיבה, ב' ניסן תשס"ט)

על סדר הפסח כנראה כתוב בנביא ישעיהו: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" - זה החג שמדובר עליו, גם בזמנו של הנביא ישעיהו ישבו היהודים עשו מניינים ואכלו את קרבן הפסח, עשו מה שהגמרא אומרת - "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא" (פסחים; פה, ע"ב) - הפסח הוא כזית וההלל שובר את הגג, זה מה שהיה. תזכרו מאיפה זה בא, כל מה שעושים בליל הפסח, זה כמו שמישהו הולך בפסיעות ובדברים ובעניינים של האבות והאבות של האבות. של דור ראשון, של משה רבינו ושל שמואל הנביא, של דוד המלך ושל בניו אחריו. כשאדם עושה סדר עצם ההרגשה שהוא עושה את זה, הרצון להיות חלק, במובן אחד הוא מתחבר לשלשלת של הדורות, והשלשלת של הדורות זה כוחנו, זה יופינו, בכוח זה יצאנו ממצרים ובכוח זה אנחנו ממשיכים הלאה.

(כ"ח אדר תשע"ה)

מרוצה. ואז אשתי אמרה לי: אתה לא יכול לאכול כמו גוי; אני זוכרת, אצל אבא שלי, הוא היה אומר משהו. למה אתה לא אומר שום דבר? אז הוא אומר: "אמרתי לה: מה אני יודע? אני לא יודע, לא למדתי שום דבר". - והיא אמרה: "בכל זאת תגיד משהו" - אז הוא אומר לה: תראי, לפני הרבה שנים אבותינו היו אצל הציגיינר (אצל הצוענים, בכמה שפות מכנים אותם במילים הדומות למצרים), והם עשו להם צרות גדולות, והקב"ה הוציא אותם מהצרות, והוא יוציא אותנו גם מהצרות האלה, ואני שותה לחיים בשבילו. ואז נרדמתי.

על ה'סדר' הזה הרבי אמר שזה היה הסדר הכי יפה. מדוע? מפני שבאמת, ה'סדר' הזה מעביר את כל האינפורמציה שצריך וכשאדם אומר את זה בכל הלב, עם כל האמונה, אז זה מספיק.

(הכנה לליל הסדר, רוסיה תשנ"ט)

היה פעם אחד החסידים הגדולים שהלך לליל הסדר, ובלילה הראשון התגבר כארי, והרגיש שהוא עולה מעולם לעולם לעולמות עליונים. ביום השני הוא ישן, ובסוף העירו אותו סמוך לחצות, והייתה בעיה לגמור את הכל, אז הוא עשה את הסדר ככה, כדי לגמור את האפיקומן לפני חצות. אחר כך הוא הגיע לחוזה מלובלין. החוזה אומר לו: עשיתי שני סדרים, הראשון היה יפה, אבל לא כל כך חשוב. השני היה מובחר שבמובחר. למה? בלילה הראשון הוא עלה לעולמות

אם מישהו לא רוצה לדבר על התנאים שישבו בבני ברק, לא רוצה לומר "שפוך חמתך", לא רוצה לשיר "דיינו", "והיא שעמדה" - כל זה לא מעכב. מה שכן מעכב זה "והגדת לבנך", זה מה שאני צריך לעשות, כל השאר אני לא צריך לעשות. לכן קוראים לספר הזה "הגדה", והגדת לבנך, אז יש מצווה כללית והגדת לבנך "בעבור זה שמצה ומרור מונחים לפניך" אני מראה לילד - ואני אומר לו: אתה רואה את זה, זה מצה וזה מרור, תטעם את זה. "בעבור זה" - שהם נמצאים לפני, "בעבור זה" - שאני מדבר עליהם, זה המצווה של החג ואם זו המצווה של החג אני צריך לדאוג לילדים.

(כ"ח אדר תשע"ה)

מה אני עושה במקוה? עשיתי כך וכך, ואז אני חוזר שוב אל המקור הראשון, ואז אני נטהר, כי חזרתי לבראשית. בפסח אדם מגיע הביתה או למקום אחר. אני יכול לנסות לעשות על דרך זה, שאני חוזר אל לפני הא-ב. מה נמצא בראשית הראשית. אני חוזר לזה כי בסך הכל המחזור הוא שאני עושה זבח פסח לא כזכר ליציאת מצרים, אני עושה את זה עוד לפני שהתחלתי לצאת. כולם עדיין יושבים במצרים, בבתים העלובים שלהם עם הדם על הדלת, וכאן זה נקודת ההתחלה: משפחה, הקב"ה, ושנחנו מנסים להיות קרובים.

(ב' ניסן תשס"ט)

אנחנו שרים את הפיוט 'ויהי בחצי הלילה', שבו יש רשימה ארוכה של אירועים וניסים שקרו בחצי הלילה לאורך ההיסטוריה, ובעצם שואלים: מה לגבי החצי השני של הלילה? מה ההמשך של הסיפור? בליל הסדר אנחנו רוצים את החצי השני. אנחנו אומרים לקדוש ברוך הוא: "עשית לנו סדר פסח. גאלת אותנו ולקחת אותנו לך לעם. עכשיו בוא ותשלים לנו את החצי השני". אנחנו אומרים לה': "ריבונו של עולם, לא גמרת את העבודה. נכון, הוצאת אותנו ממצרים; גמלת עמנו חסדים רבים. דיינו, דיינו. אבל האם הצלחת במשימה שלך? אחרי שעשית את כל הניסים והנפלאות, אחרי סדר הפסח שערכת לנו במופתים בשמיים ובארץ שגרמו לכל העולם לרעוש ולגעוש, נכנסנו למקומו והתיישבנו בארצנו, נעשינו בורגנים קטנים ואחר כך גם עובדי עבודה זרה קטנים. הייתכן? האם אפשר להסתפק בכך? האם העבודה נגמרה?" בליל הסדר אנחנו שואלים מתי יבוא אליהו משום שעד עכשיו עסקנו בחצי הראשון, וכעת אנחנו רוצים את החצי השני. אנחנו רוצים שאלהו יבוא לסיים את עבודתו.

(התוועדות י"א ניסן תשע"ב)

כשאינ מוצא פונים למעלה

שיחת הכנה לפסח,

כ"ד אדר תשס"ב

אז הבעיה היא קודם כל האם היינו ראויים להיגאל, והתשובה היא: כנראה שלא... במדרש מופיע שהמלאכים אמרו בקריעת ים סוף: "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז" - למה את המצרים אתה מטביע ואת הישראלים אתה מעביר. יותר מזה, כתוב שעברו בים סוף "גוי ואלוהיו" ולפי אחת הדעות העניין הזה עוסק בפסל מיכה שהיה לפי זה פסל עתיק מאוד והוא עבר אתם בים יחד עם זה שעשה אותו. זאת אומרת שלקחנו איתנו ביציאת מצרים כל מניני דברים לא סימפטיים כולל גם את מיכה שלקח אתו את העבודה זרה שלו. הפלא הוא שהקב"ה, שדאג להעביר את כל ישראל, העביר גם את מיכה. מיכה לא טבע בים: הוא הלך עם העבודה זרה שלו ועבר בים... צריך לזכור שכמו שאנחנו אומרים שגאולה ראשונה וגאולה אחרונה יש להן איזו שייכות, אז פירוש של דבר שכשהקב"ה גואל את ישראל הוא גואל את ישראל גם כשישראל לא בדיוק שייכים למדרגה הגבוהה של ישראל. הוא גואל את ישראל כולל כל מיני מנוולים שבישראל, והוא מוציא אותם ממקומם ודואג להם. כשמדברים על "בנים אתם

למה אוכלים מרור

בהגדה של פסח אנחנו שואלים "מרור זה שאנו אוכלים על שום מה?", האמת היא שבפשטות, אנחנו צריכים לאכול מרור משום שכתוב בתורה: "על מצות ומרורים יאכלוהו". למה אוכלים את קרבן הפסח על מצות ומרורים? הסברה הפשוטה היא בשביל שזה יהיה טעים, בצד הזה המרור נועד לתבל את המאכל. למרות זאת בהגדה אנחנו אומרים תירוצ אחר: "על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים". הנקודה היא שהעניין הזה של "וימררו את חייהם" איננו רק סיפור מעשה, או איזה פרט בסיפור שנועד לקשר את הסיפור עם המצות או עם המרור, אלא בצד מסוים הוא באמת התחלת הגאולה. התחלת הגאולה היא "וימררו את חייהם". לכן אנחנו אומרים שצריך לדבר על צרות, מפני שמהי הגאולה? מתברר שגאולה היא לא דבר פשוט, אפילו גאולה שבאה כפי שהייתה במצרים, גאולה שבה ישראל כמעט לא אמורים לעשות שום דבר, גאולה שכולה באה מלמעלה, אפילו גאולה כזו צריכה שיהיה בה עוד צד. כשמסתכלים על כל הסיפור מהצד שלנו, מהצד של ישראל

של מטה. כי בסופו של דבר, אחרי שמוציאים את ישראל ממצרים, צריכים לפחות לרצות לצאת ממצרים. כדי לרצות לצאת ממצרים, צריך שיהיה העניין של "וימררו את חייהם". המרירות הזו היא ההתחלה של גאולה שבאה מצד זה שכל כך לא טוב לי, כל כך רע, כל כך מר, שאני מוכן אפילו לעזוב את כל מצרים, עם הדגים הקטנים ועם כל מה שהיה לנו שם.

טוב לנו במצרים

אם להסביר את זה, זה סיפור ישן, אבל כמו הרבה סיפורים ישנים, הסיפור הישן הזה הוא תמיד חדש, התורה תמיד מדברת על ההווה, אלא שלא תמיד להווה יש אותה צורה כמו לעבר. לפעמים יש דמיון גדול ולפעמים יש להווה צורות מצועפות. מה היו היהודים במצרים? במצרים היהודים היו כלום. בפשטות, היהודים שישבו במצרים לא היו אנשים גדולים ונעלים אלא היו בריות, היו עבדים, וכמו כל העבדים הם לא היו אנשים נעלים, אני לא רוצה לחשוך אותם בחינם, אבל כשכתוב שהם היו עובדי עבודה זרה, מן הסתם אמת הדבר. ויותר מזה: זה גם טבעי, וזה גם קשור, וצר לי להגיד את זה, לתכונת ישראל בכל מקום שהוא שאנחנו מִצְמִים מהר מאוד לשכנים שלנו. אם מישהו רוצה לראות מה זה אמריקאי אמיתי - אמריקאי אמיתי זה יהודי מהדור השני או השלישי שנולד באמריקה - זה אמריקאי אמיתי. אמריקאי הגון לא ייראה כמוהו. אנגלי אמיתי כנ"ל, צרפתי אמיתי כנ"ל.

לה' אלקיכם" - תמיד אנחנו בנים, אלא מה, לפעמים אנחנו בנים רעים, לפעמים בנים משחיתים. לפעמים זרע מרעים, אבל תמיד נשארים בנים. ידוע שכשיש בן, לפעמים הבן הזה הוא לא לנחת רוח להורים שלו, ועדיין הוא נשאר בן. זה דבר גדול, זה שנקראים "בנים למקום", מפני שהקשר של אבהות הוא קשר שאיננו ניתן לניתוק כלל, זה חלק מהעניין.

לא בזכות

אם כן, למה הקב"ה הוציא את ישראל ממצרים? לא בגלל זכותם אלא בגלל ההבטחה, בגלל הבחירה, והבחירה היא לא בהכרח בחירה על האנשים שנמצאים, אלא גם של הדורות הבאים. תראו, יכול להיות שממצרים יצא בסך הכול אספסוף אחד גדול, לא רק הערב-רב אלא גם אלה שלא היו ערב-רב היו אספסוף אחד גדול. וככה עולה בעצם מהדברים שאומרים גם כן בהגדה של פסח: "ואראה אותך מתבוססת בדמיון, ואומר לך בדמיון חייך". הפרק הזה הוא לא פרק יפה. זה פרק ביחזקאל, אבל הפרק הזה מדבר על ישראל בתור ילדה קטנה שעומדת מלוכלכת בתוך הבוץ, וזו הגאולה, והילדה הזו נשארה מלוכלכת בגשמיות וברוחניות הרבה זמן. זה צד אחד שלך הגאולה, הצד שבא מלמעלה ולוקח אותנו היכן שאנו נמצאים ובלי קשר לכמה שאנחנו מלוכלכים - זו הגאולה מצד מעלה.

הצד האחר שעליו נאמר "וימררו את חייהם" קשור לגאולה האחרת - לגאולה

למצרים. וכדי להחליט שהם לא שייכים יותר למצרים אז לא מספיק זה שהם היו עבדים: הם היו עבדים והיו מאושרים להיות עבדים. הם היו שמה עובדים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, ואפילו בפרך, והם היו גאים בזה: אני סתם בן אדם פשוט? אני סופר מצרי!

**היהודים במצרים היו
בעצם עובדי ע"ז,
וישבו במצרים והזדהו
עם מצרים, אז כדי
לצאת ממצרים היה
צריך לענות אותם
בכמה וכמה עינויים
כדי שאנחנו נחליט
שאנחנו לא שייכים
למצרים**

יש איזה איש אחד שכתב זיכרונות על חייו בארה"ב, במדינות הדרום. והוא מספר שם: היה לנו בית כנסת, לא בית כנסת אורתודוקסי, והיהודים נשארו

מדוע? מפני שזה סוג של כישרון שיש בעם ישראל לחקות לא רק את הצדדים הפנימיים של התרבות שסובבת אותנו אלא גם את הצדדים החיצוניים. תסתכלו על יהודי אמריקאי, והוא נראה כמו אמריקאי. תסתכלו על הבן דוד שלו שגדל בצרפת, הוא נראה צרפתי. זה פחות או יותר אותו דם, אותה משפחה - זה קיבל העוויות כאלה וזה קיבל העוויות כאלה, וזה כולל כל מיני דברים תרבותיים. אגב, אם מותר להגיד איזה דבר, אולי לא יפה להגיד אותו, זו בעיה, היהודים בכל מקום בעולם מחקים את הגויים שסביבם. אחת השאלות ששאלתי היא, את מי מחקים הישראלים? הרי לכאורה, אם להגיד שהישראלים מחקים את הערבים, זה לא נכון, אז את מי מחקים הישראלים? התשובה שנתתי היא שהיהודים בישראל מחקים את המושג המופשט והמוכלל של גוי. זה מה שקוראים "גוי אחד בארץ". זה לא גוי מסוים, זה לא אמריקאי או צרפתי: אנחנו מנסים לחקות את המהות של גוי כפי שהוא נדמה לנו. אם תסתכלו פה באנשים אז תראו שאנשים מתנהגים, מדברים וחושבים, וככל שהם יותר משכילים וחכמים אז הם לא מדברים בתור גוי מסוים: הם מדברים בתור שזה חיקוי של מהות כזו של גויות.

אני מתאר לעצמי שהיהודים במצרים היו אותו דבר. היהודים במצרים היו בעצם עובדי ע"ז, וישבו במצרים והזדהו עם מצרים, אז כדי לצאת ממצרים היה צריך לענות אותם בכמה וכמה עינויים כדי שאנחנו נחליט שאנחנו לא שייכים

לו: למה לך לטרוח? נחכה עד שהגוי הזה
לנין יצא, ונעשה פה מניין... זה לא לגמרי
בדיחה, מפני שהיה בפוליטביוור מניין של
יהודים, מכל המינים והסוגים, כולל אחד
שלא רק שהיה יהודי, אלא היה יהודי דתי,
שהתפלל שלוש פעמים ביום. שטיינברג
היה שמו. הוא היה בממשלה הראשונה,
והוא היה אס-אָס, הוא לא היה קומוניסט,
אלא אס-אר שמאלי, והוא היה יהודי
שומר מצוות כל ימיו. אני מספר את
כל זה כדי להראות איך יכולים יהודים
להזדהות לגמרי עם משטר ועם חברה
שהיא ממש בבחינה הזו של מצרים.
אגב, יש לזה גימטריה יפה, ססר (SSR)
זה בגימטריה מצרים...

כמה מכות צריך לקבל

בכל אופן, השאלה עולה, אחרי שמבינים
את הציור ואת מידת ההתערות של
יהודים במצרים אז איך מוציאים את
היהודים משם? אז זה מתחיל מזה
ש"וימררו את חייהם". ומיררו את החיים
ככה, משום שצריך להסביר לו, ולתת
לו על הראש פעם ועוד פעם ועוד פעם
כדי שהוא יפסיק את קשר ההזדהות, את
הקשר הזה שהוא מרגיש את עצמו כל
כך מזוהה עם המדינה שלו, עם העולם
שלו ועם הארץ שלו. כדי להפסיק את
הקשר הזה, כדי שאני ארגיש שאני
משהו אחר, זה לא הולך בפשטות על
ידי זה שאני יודע באופן עמום שאני שייך
לאיזה עם אחר, אלא אני צריך להבין
את זה בעצמות שלי. לפי כל הסיכויים,
אבותינו במצרים, דיברו כמו הגויים,

בתור יהודים. ומה היו עיקר הדרשות של
הרב? להוכיח בכל פעם שאנחנו יותר
נוצרים מאשר הנוצרים. זה היה תמצית
העניין. ואם נלך למדינה מודרנית ולא כל
כך רחוקה כמו רוסיה אפשר גם לקראות
את הדמיון הזה לסיפור. בדור הראשון
של המהפכה, חלק גדול מתומכיה היה
יהודים. חלק גדול מהמהפכה היו יהודים.
היו על זה סיפורים, אז קראו לזה צ'יה
קָא, המשטרה החשאית, הייתה מלאה
יהודים. מפעם לפעם גם עמד בראשה
יהודי, אבל תמיד היא הייתה מלאה
יהודים. זה הוסיף הרבה שנאת ישראל,
מפני שהיהודים האלה השתמשו בכל
האמצעים, מפני שהם היו אידיאליסטים.
אז הם הרגו אנשים באופן אידיאליסטי.
אפילו האיש שעמד בראש הארגון הזה
בראשונה, שהיה דווקא פולני, שקראו
לו דז'רז'ינסקי, הילדים שלו הם יהודים,
יהודים גמורים, מפני שאשתו הייתה
נכדה של רבי, והילדים האלה לא רק
יכולים לעלות לפי חוק השבות: הם
יכולים לעלות לפי כל החוקים מפני שהם
יהודים ממש. היו המוני יהודים בתפקידים
בכירים ופחות בכירים במנגנונים של
המדינה והיהודים באמת הזדהו עם
המקום, הזדהו עם המהפכה, הזדהו עם
העניין והרגישו את עצמם שייכים לעניין
באופן מלא מוחלט. היו בזמנו בדיחות
שלא היו לגמרי נכונות, סיפרו שבממשלה
הרוסית - בפוליטביוור, יום אחד קמנייב
אומר לטרוצקי: תנסה לגמור את הישיבה
מהר. - מה יש? - אז הוא אומר: יש לי
יארצייט היום, אני צריך להגיד קדיש. (זה
החלק הלא נכון בסיפור.) אז הוא אומר

שהוא לא מצרי, הוא צריך ללמוד את זה בדרך הקשה, עוד יותר, ועוד פעם ועוד פעם ועוד פעם, ללמוד שהוא לא מצרי. ואחרי שהוא למד את זה יפה, עם הרבה מכות, אז מתחילה הגאולה. בצד הזה, האתחלתא דגאולה היא לא ההתחלה הזו שרואים מופתים, אלא יש רגע מסוים שבו אני מגיע למסקנה שזה לא אני. והעניין הזה הוא דבר גדול. אחרי זה מתברר שגם שנים אחרי הגאולה זה עוד לא היה פשוט: הם אמרו "ניתנה ראש ונשובה מצרימה" - מה יש לך לעשות במצרים? מה יש לך לעשות שם? לאן אתה הולך שם? לנהל את העולם? אתה הולך בסך הכול לחזור למה שהיית קודם. ועדיין יש אנשים שאומרים: בואו נחזור, נחזור הביתה. הם קוראים לזה הביתה. אז זה לא פשוט. לכן אני אומר ש"וימררו את חייהם" זה עניין חשובה ולצער הלב השאלה היא רק כמה מרור צריך...

להבין רמזים

אמרתי את זה בהזדמנות אחרת: אחת הבעיות היא שכאשר אנחנו, בני אדם, הקב"ה לא מדבר אתנו - אולי מפני שאנחנו לא מסוגלים להבין, אנחנו לא במדרגה בשביל להבין אותו. אז הוא לא מדבר אתנו. אז מה הוא עושה? הוא מעביר לנו רמזים, בשפה בלי מילים. הבעיה היא שבשביל להבין את הרמזים הללו אדם צריך להיות אינטליגנטי. ראיתי פעם דבר כזה בפועל: יום אחד היה חמור, חמור כפשוטו, והחמור הזה החליט שהוא לא רוצה לזוז; היה עייף, או

חשבו כמו הגויים, חלמו כמו הגויים, הכל כאשר לכל - חוץ מזה שבועטים בהם. אבל סתם בעיטה זה לא הספיק, אז ההתחלה של הגאולה היא "וימררו את חייהם". אני יודע שכתוב שהם לא שינו את שמם אבל השאלה היא עד לאיזו רמה. פגשתי יום אחד יהודי רוסי, תבינו, אם הוא הגיע אלי - הוא היה מהצדיקים. אז הוא אומר לי: מכל היהדות אני יודע רק שני ביטויים ביידיש: האחד זה "שולם עלייכם", והמילה השנייה זה "אחח אוי וויי" ... זה מה שהוא יודע. אז מצד אחד אפשר לומר שהוא שמר את לשונו, מפני שהגוי לא יודע להגיד "אחח אוי וויי" אבל מצד שני זה לא מספיק בשביל שאדם ירגיש את עצמו נפרד.

יש את העניין שאנחנו אומרים שהקב"ה לקח "גוי מקרב גוי" - הקב"ה לוקח את הגוי ומוציא אותו מתוך הקרביים - הוא כבר נבלע בתוך הגוי האחר, הוא לא סתם נמצא שם בפנים, אלא זה "גוי מקרב גוי". הגוי הזה כבר נמצא, הוא מאוכל כבר, הוא כבר נמצא בתוך הבטן של הגוי השליט, הוא לא עם שיושב ומרגיש את עצמו: הוא באופן רוחני כבר "בקרר גוי". ולגאול גוי מקרב גוי, להוציא אותו מבפנים, מהמעיים של תרבות אחרת, זה הדבר שצריך לקרות כדי שתהיה גאולה.

איך זה קורה שישראל, כשאומרים להם "צאו" - הם מוכנים לצאת. הפלא הוא לא שהקב"ה עושה להם ניסים וגבורות ונפלאות, אלא שהם מוכנים לצאת ממצרים. בשביל זה, בשביל שיהודי ידע

הרי לכאורה הגזרה של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" - זה לא מספיק? מתברר שזה לא מספיק, עובדה שהגזרה הזו היתה בזמן שנולד משה רבנו ומאז ועד שישראל יצאו עברו שמונים שנה! ובשמונים שנה האלה אנשים עוד לא קלטו את זה? מתברר שלא משום שהרבה פעמים אפשר להבין את הרמזים האלה לשני כיוונים - אפשר למשל להגיד: אנחנו לא מספיק מעורים בחברה של הגויים ולכן זה קורה לנו וכיוצא בזה. לכן היה צורך ב"ויאנחנו", ב"וירא את עניינו ואת לחצינו", לכן זה היה צריך להיות כל כך בוטה - מפני שאופן הקליטה הוא לא פשוט ועד שאני קולט אותו זה לוקח זמן.

תראו, הקב"ה יכול בוודאי לעשות את זה שאנשים ירצו לצאת. זה דבר שהוא כנראה נדיר מאוד, שהקב"ה מתערב בכושר ההחלטה העצמי של האדם. יש שטענו שהייתה פעם אחת התערבות כזאת, וזה היה במתן תורה, ושזה הפירוש של "כפה עליהם הר כגיגית", שישראל היו במצב כזה שבעצם נשללה מהם האפשרות לסרב. אבל במשך הזמן שהם היו במצרים, הקב"ה לא שולל מהם את חופש הבחירה. אם יש מישהו שנשלל ממנו באיזו מידה החופש זה פרעה. פרעה מגלה עמידות מדהימה! כמה זמן לוקח לו להבין! זה לוקח לו המון זמן! המון זמן והמון מכות שחלקן מגיעות גם די קרוב לכתובת שלו, ועדיין הוא עומד על זה. בשביל פרעה השאלה היא: האם אני, פרעה, הולך לשנות את העולם שלי?

לא היה עייף, הוא שכב לו באמצע הדרך. ועומד לו הבעלים של החמור, איזה ערבי, עם מקל גדול, ומכה את החמור. ומכה ומכה ומכה. ומהו כל העניין? אם בעל החמור יכול היה לשוחח עם החמור, אז הוא היה אומר לו: תראה, צריך לקום, אין ברירה, זה לא תכלית להישאר פה באמצע הכביש, אתה צריך לאכול, אני צריך לאכול, צריכים להגיע הביתה, אז במחילה מכבודך תקום ותלך. אבל מה, זה החמור הרי לא מבין, אי אפשר לשוחח אתו. אז מה אני עושה לחמור? אני מדבר אתו בשפה שהחמור יכול להבין. אז מה עושים? נותנים לו מכות. ועוד מכות ועוד מכות. אחרי שנותנים לו כמות מסוימת של מכות, זה חודר גם למוח של החמור, שבעצם אומרים לו: אולי תקום? ואז הוא מתחיל לזוז. יש בעניין הזה דמיון להרבה דברים שקורים לאנשים מכל הסוגים, כמה מכות אתה צריך לקבל כדי ללמוד משהו? אם היה לי הכל ברור וגלוי - יכול להיות שהייתי מבין. יכול להיות שלא הייתי שמח, אבל הייתי מבין. אבל בגלל שאני לא מבין - אני צריך לקבל דרך הגוף ולא דרך הראש.

לכן אנחנו מתחילים את סדר ההגדה ב"וימררו את חייכם" זה לא רק להזכיר שעבדים היינו, אלא זה שעבדים היינו ורצינו להיות עבדים, השתוקקנו להיות עבדים. וכדי להוציא אותנו מהעניין הזה היה צריך להכביד את העול ולהכביד את העול, עד שמגיע מצב כזה שבו אנחנו אומרים: די!

שאנשים יגיעו לאיזו מסקנה, אני מדבר על הנקודה העקרונית שהיא לא אומרת על פרט פוליטי זה או אחר, אלא אולי אנחנו צריכים, בכל זאת, אחרי כל הניסיונות, לבחור דרך אחרת. אני יודע שזה לא קשור אחד בשני, ולכן חלק מהעניין שאנשים מתעסקים בדברים האלה, אנשים מתעסקים בפוליטיקה

**למה הוא מכביד את
לב פרעה? מפני שכל
זה הוא לא כל כך
בשביל פרעה אלא
שוב בשביל להוציא
את היהודים מהמצרים
שלהם. ישראל היו
פטורים מהמכות,
המכות הדגימו איך
שהם מופלים ונפרדים
מהמצרים.**

כעת באיזה סוג של ייאוש, בימין ובשמאל, ובכל התכתובות ובכל האמירות, שזה עושה רושם שאנשים אומרים דברים

ופרעה אומר: לא! אז נקבל עוד מכה אחת. אולי זה לא ככה, אולי זה מקרה. אז יש שני מקרים? אולי זה עוד מקרה. עשרה מקרים? אולי גם זה מקרה. כל האומץ הזה של פרעה הוא מפתיע והוא נובע מהתערבות של הקב"ה. למה הקב"ה מתערב בזה? למה הוא מכביד את לב פרעה? מפני שכל זה הוא לא כל כך בשביל פרעה אלא שוב בשביל להוציא את היהודים מהמצרים שלהם. ישראל היו פטורים מהמכות, המכות הדגימו איך שהם מופלים ונפרדים מהמצרים. כל העניין נועד בשביל כל הזמן לבנות קווים, לבנות מחיצות כדי שכשבסוף, כשקוראים להם: קומו וצאו - הם יקומו ויצאו. מפני שזה לקום ולצאת - כשאני מסתכל על זה מבחוץ, מרחוק, לאחר מעשה, אני אומר: מי מעכב בעדך שתגיד גם קודם: אני רוצה - אבל מתברר שיש עיכוב. ובשביל לעשות זאת זה תהליך ארוך.

איך יוצאים מהקונספציה

אתם לא שייכים לדור של מלחמת יום הכיפורים, השבר של המלחמה ההיא עמד על מה שקראו לזה "הקונספציה" כשהשאלה היא - כמה זמן זה לוקח, כמה עדויות אני צריך בשביל לקבל דבר שעומד מול הנחות היסוד שלי. ומתברר שזה דבר קשה מאוד, ובשבילו צריך לשאת הרבה מאוד: סובלים הרבה, כואבים הרבה.

אם לדבר קצת על הזמן שלנו: גם בזמן שלנו השאלה היא כמה זמן לוקח

גם עניין כזה שמישהו מתפלל באמת. מתי הוא מתחיל להתפלל? כאשר כלו כל הקיצין, כל הדרכים נסגרות, ואז אני מנסה לראות אולי יש דרך מלמעלה. אם יש דרך מלמעלה - זו הדרך היחידה שלא חסומה. הדרך היחידה שהיא לא סגורה. כשיש לי אופציות, כשאני עומד בפני אופציות, אז עומדות האופציות ואני יכול להחליט ביניהן. מה קורה כשהן נסגרות בכל הצדדים? כולם יודעים שזה מסוכן למתנחלים ושחלילה להיות מתנחל. אז אני לא מתנחל. מה אני עושה? אני חי בירושלים ומתפוצץ בירושלים, עם כל הדרת הכבוד. אם אני לא רוצה להיות בירושלים כי יש שם הרבה דוסים, אז לאן אני הולך? אני הולך לתל אביב וחוגג עם השחקנים של הפועל ואז המוות בא לי משם. לפעמים נראה לאנשים שיש ברירה, תעשה כך, תעשה כך. אבל כשיש מצב שאין לך מה לעשות, בעל כורחי אני נדחף לעוד כיוון אחד, הכיוון של מעלה. בצד מסוים, כשמישהו מרגיש את עצמו במצור מכל הצדדים, או שהוא קובר את עצמו באדמה או שהוא עולה למעלה. בכל הצדדים יש לו קירות, והקירות האלה לא נותנים להתקדם. כדי שיבוא העניין הזה שמישהו יפנה כלפי מעלה צריך שהכול יהיה חסום.

הבעיה של הדתיים

אני רוצה להוסיף פה כמה דברים. אני יודע אם זה לשבח או לא, חלק מהבעיות הוא שגם אותם אנשים שלכאורה זה פשוט להם שצריך לפנות למעלה,

רק בשביל להגיד משהו, ואתה יכול לראות איך בן אדם עומד ומדבר - וזה לא משנה דבר וחצי דבר. האמירות, הללו, רובן חסרות מובן וחסרות ערך וחסרות תוחלת גם בימין וגם בשמאל, גם בימין הקיצוני גם בשמאל הקיצוני, הם דיבורים ריקים, והשאלה היא, כמה זמן זה לוקח כדי לעבור מן השלב הזה. יש זמנים שנראה שיש לאנשים שני אופציות ושניהן מתבררות כחסרות תוחלת. אומרים לאדם לך ותעשה בצד הזה או לך ותעשה בצד הזה. זה בעצם המצב שעמדו בו אבותינו ליד ים סוף, בדיוק סוג כזה של מצב שאין לי דרך לא ימינה ולא שמאלה, אני לא יכול לחזור ואני לא יכול להתקדם, אני לא יכול לסגת, שם יש אויב, ואני לא יכול להתקדם, שם יש ים. אז מה עושים? כשיש לי מצב שיש דרך פתוחה, בוודאי אנשים מתחילים לזוז בדרך הזו שהיא נראית פתוחה. אבל מה קורה כששתי הדרכים סגורות, אני לא יכול לא קדימה ולא אחורה? אז השאלה היא, מתי זה קורה שבן אדם אומר: אם אי אפשר ללכת לא ימינה ולא שמאלה, אולי נלך למעלה?

זה בעצם חלק מהעניין הזה - זה נכון שללכת למעלה זה לא כיוון טבעי; באופן טבעי אני לא חושב ללכת למעלה. אבל מה קורה כשאני באמת רואה שאני סגור מכל צד? מה אני יכול לעשות? אני יכול לעשות איזשהו דבר, וזה אולי הולך בכיוון אחר, מפני שהבעיה הזו של "ויזעקו בני ישראל" - יש כל מיני זעקות, יש זעקות שהן לא רציניות, ויש

אנחנו נמצאים עכשיו במצב שבשביל כל תיאור נאמן שלו צריך להשתמש במילים גסות, כדי לתאר את המצב כהווייתו. כעת אי אפשר להשתמש בשפה עדינה. בשפה עדינה אין ביטויים מספיק בהירים לעניין. זה מצב כזה. האם בתוך מצב כזה, שהוא לא סימפטי, לפחות שמישהו מעלה על דעתו שיש לנו דרכים של שינוי שהן יוצאות מעבר לנקודה הזו, שאני עכשיו אדבר ככה: הייתי בעד פוליטיקאי פלוני, אני נגד פוליטיקאי פלוני, ככה או ככה, למעלה או למטה, כן עושה לא עושה.

יש פה כמה אחדים מכם שיוצאים לפעמים מתוך הבועה שלכם ורואים אנשים אחרים. רואים אנשים מכל הסוגים, אנשים טובים, אנשים רעים. עכשיו: אחרי שרואים את כל האנשים לפעמים יש הרגשה שהנה עכשיו האנשים הולכים לעשות תשובה. הנה עומד לו פלוני והוא עכשיו יאמר: "אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה". הולכים אנשים ברחוב, מדברים מילה-שתיים, והאנשים כולם נאנחים ונאנקים, בוכים ומייללים בצורה כזו או אחרת, כל אחד לפי הסגנון שלו. עכשיו, יש מין דבר כזה שכן אדם אומר: זה לכאורה בדיוק הזמן לעשות את זה. ואחרי כל זה - זה לא נעשה. מה שאני אומר הוא וזו גם אשמתי, איך יכול להיות שאף אחד גם לא מזכיר, כולל אלה שכאילו היה טבעי שיזכירו את זה, כשמגיעים לעת כזאת, לכאורה היה צריך לעלות שלפחות יש אופציה כזו לחזור אל אישי הראשון.

פשוט להם שצריך להתפלל, אני מדבר על הדתיים המקצועיים שלכאורה זו אומנותם. מתברר שגם בשבילם זה לא פשוט. יש אנשים שיש להם פתגמי קסם, אז אחד אומר: משא ומתן, שלום, דו שיח פתוח, כל מה שאני רוצה. אז יש מילים כאלה. ואחר אומר באותו סוג של סיסמא: "נעשה תפילה". אני עכשיו מדבר על הדתיים: הם אומרים: "נתפלל". הבעיה היא שה"תפילה" של דתי פלוני וה"תהליך מדיני" של פלוני אחר הם בערך אותו הדבר. זה רק דמיונות בעלמא, מפני שזה לא שייך לעניין הזה שמישהו באמת אומר: זהו, עשיתי משהו. זה נשאר בגדר של סיסמא, כמשהו שצריך להגיד, כעוד אופציה שאפשר לדקלם אותה. כאן נמצא הקושי, והקושי הוא - איך באמת קורה שמישהו אומר: טוב, הגיע הזמן לעשות תשובה.

יום אחד תופס אותי מישהו ככה בדרך ואומר: צריך לעשות תענית ציבור. אנחנו יודעים מה קורה בתענית ציבור, גם אם שומרים את התענית ציבור. זה מה שהנביא אומר, מה שאומרים בתענית: "הכזה יהיה צום אבחרהו"? טוב, אז לא אכלת, אז את כל הארוחות שלא אכלת תאכל בערב, בסך הכל, אז מה היה? יום אחד לא אכלת, יום אחד היה לא נעים. חוץ מזה שהיה לא נעים, יש העניין מה שקורה מעבר לעניין של הלא נעים ושל הצום ושל התפילות. הבעיה היא שהצום הזה שנעשה הוא יכול להיות אותו דבר חסר משמעות כמו כל הפתרונות שמציעים כל הבריות מכל הצדדים.

- תארו לעצמכם שהוא משתגע ואומר:
"ה' מלך, ה' מלך, ה' ימלוך לעולם ועד" -
זה בוודאי יישמע יותר מאשר אם יצעקו
את זה פה בישיבה. זה יישמע יותר.

אני לא מדבר על מה עושים היהודים
הרחוקים, אני מדבר על מה עושים
היהודים הקרובים, אלה שבאמת לכאורה
אפשר לדבר אתם? מה הם עושים בזמן
הזה? אני לא מדבר על זה שהם לא רצים
ברחובות ודופקים על התריסים ואומרים
"עורו ישראל קדושים". אני מדבר עלינו.
איך אני מגיב? איך אני מגיב לכל הדברים
האלה? אז אני יכול להגיד שעם ישראל
צריך לעשות תשובה עכשיו, הוא כן
רוצה, או שהוא לא רוצה לעשות תשובה,
יש כמה אנשים שיושבים בכל מיני
מקומות ולא עולה בדעתם בכלל העניין
הזה. אבל בוא ניקח את זה שלא נמצא
שם, בוא ניקח את זה שנמצא קרוב, מה
הוא עושה? מה הוא עושה? איך מגיב
מי שנמצא קרוב, זו השאלה. אצטט את
חיים ויצמן, שכמדומה לא היה צדיק
יסוד עולם, הוא בא ממשפחה טובה
מאיזה חור קטן, מעיירה שבוודאי הייתה
מהעיירות האלה שאמרו עליהן שאסור
לרוץ בהן, מפני שאם אתה רץ אתה
כבר נמצא מחוץ לעיירה... הוא אמר: מה
הדבר שצריך לעשות אחרי השואה - הוא
אמר ככה: הרגו שליש מהעם היהודי, ולכן
זה אומר שכולנו צריכים ללמוד שליש
יותר, ולהתפלל שליש יותר. למלא את
החסר. למה אומרים קדיש על המתים?
אין בקדיש שום דבר על מוות, ממש
שום דבר. בקדיש הגדול, הקדיש של

והאופציה הזו היא לא תלויה בשום דבר
- לא צריך בשבילה לקבל חתימה של
ערבי פלוני ולא צריך לקבל הסכמה של
נשיא ארה"ב ולא הסכמה של האו"ם.
אלא מה, המהומה והכאב לא גורמים
לאנשים פשוט לחשוב. מתברר שאנשים
נשארים בערך אותו דבר, באותו מקום.
זה אחד הדברים הכי מזעזעים שיש
לגבי בני אדם, האם בכלל אפשר להכות
אותנו כדי שנבין באופן חד-משמעי. אני
לא מדבר על לעשות הצגות, אני מדבר
על עצם העניין שמישוהו משנה את
המחשבה, ואומר: אולי נתחיל לחשוב
בצורה אחרת. כל הזמן אני חושב אותו
דבר, אומר אותו דבר, מתנהג אותו דבר,
שמה הגיע הזמן, אחרי כל הדברים
האלה, לעשות את השינוי. וזה, מתברר,
לא פשוט כלל. ולא רק אלה שלא שייכים
לזה, אלא גם אלה ששייכים לזה, הם
מתפללים, כמו שהתפללו לפני שנה,
בדיוק כמו שהיה בשנה שעברה. לפני
שנתיים. לפעמים פחות.

למלא את החיסרון

אנחנו נמצאים במצב קשה, כמו
שאמרתי הבעיה היא לא רק שנהרגים
אלא שיש הרגשה הרבה יותר כללית,
שזו לא בעיה של אובדן דרך: זו בעיה של
חוסר דרך. יש הרבה מה לדבר על מה
שצריכה הממשלה לעשות ומה צריך
הצבא לעשות ואני מנסה מפעם לפעם
לדבר עם מי שאני יכול בעניינים הללו
אבל אם לדבר לעניין שלנו באמת, תראו,
אם יום אחד ישתגע אחד השדרים ברדיו

שמתמעט, שנמער, ושנשבר.

נחזור לגאולת מצרים, זה המקום היחידי שזה כתוב ככה, על גאולת מצרים, כשהוא מדבר על הגאולה: "ביום ההוא יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים". זה ביטוי - הצבא הזה היה מורכב משלעפערם, משמגדריקים, ברדקיסטים ויותר גרוע מזה - ועליהם כתוב צבאות ה' שיצאו מארץ מצרים. זהו. יכול להיות שהיה ראוי שיהיה לקב"ה צבא יותר טוב. לפי כבודו היה אולי ראוי שיהיו לו חיילים יותר טובים. יותר יפים, יותר מכובדים. הבעיה היא, מה אני עושה במצב כזה? אני לפחות אתנהג בסדר. אני לפחות בשביל כבוד של מעלה אתנהג אחרת. בשביל הכבוד של מעלה, לא בשביל השפעה של מטה אלא בשביל כבוד של מעלה. אז אני אומר, שוב: אני לא יודע איך דברים כאלה מועילים בעולם הזה, אף על פי שאני בטוח שהם מועילים בעולם הזה גם כן. אבל שהם מועילים בהיקף הזה של כבוד ה' וחילול ה', הם בוודאי מועילים, והם שייכים לעניין הזה דווקא.

הסיומים, שמה מזכירים את המוות; אז למה אומרים אותו? הסיבה היא על דרך הפשט כך: אנחנו עומדים, אחד מאיתנו חסר, אז מה שחסר - לקב"ה נפל חייל, חסר מישהו בצבא של הקב"ה, יש חור בתוך המערך הזה, והחור הזה פירושו שנתמעט כבוד שמים. אז מה שאני עושה - אני צועק "יתגדל ויתקדש שמיא רבה", אני צריך להשלים את האיש שהלך על ידי זה שאני ממלא את התפקיד שלו בזה שאני אומר קדיש. בזה שאני אומר קדיש, אני ממלא את החלק של האיש שהיה חסר. קודם לא אמרתי קדיש ועכשיו אני אומר קדיש. אז אני אומר קדיש לא לעילוי הנשמה שלו, אני אומר את זה בתמורה, במקום הנשמה שהייתה, והיא חסרה, והיא עכשיו - כל אדם מישראל שמת זה מיעוט כבוד שמים. הרבי ממונקאטש אמר פעם שכשיהודי נהרג זה חילול השם. מתמעט כבודו של הקב"ה, שהורג את אנשיו, שהורג את עבדיו.

עכשיו: בתוך העניין הזה - אחרי כל הדברים האלה מה אני עושה? אני אומר קדיש. לא רק על המתים, אלא להגיד קדיש על המצב, אני צריך להגיד קדיש בשביל עם ישראל, אני צריך להגיד קדיש בשביל המדינה, אני צריך להגיד קדיש בשביל כל מיני דברים אחרים, ושמה אני צריך לעשות איזה דבר שהוא יהיה ביתר שאת. לא די לי שעשיתי מה שעשיתי אתמול, אלא שאני יכול לעשות דבר שלא עשיתי אתמול, אני צריך לעשות דבר שיהיה תמורה לחילול השם הגדול, משהו שיהיה משקל נגד לכל מה

שבת הגדול

דרשת לשבת הגדול תשע"ו

שנכתבה על ידי הרב

על עניינים יסודיים השייכים לחג. נוסף על כך ההגדה של פסח כוללת הרבה מאוד דברים ומעשים שיש לעשותם במהלך ליל הסדר, כמו גם מקראות ומדרשי אגדה, כך שלא תמיד פנויה הדעת והשעה להבין את כל ענייניו של חג הפסח, ובפרט - את עצם מהותו.

בחג הפסח אנחנו זוכרים את שעבוד מצרים ואת היציאה ממצרים, עם כל הניסים שעשה לנו הקב"ה אז, ועל כל אלה בוודאי אנו חייבים להודות ולהלל. אך נראה שמעבר לעניינו של חג הפסח עצמו יש בחג זה צד נוסף, שתחילתו בפסח וסיומו לעתיד לבוא. שהרי חג הפסח - שיש לו שמות הרבה, הן בתורה הן בדברי חכמים (חג הפסח, חג המצות, זמן יציאת מצרים, זמן חירותנו) - עוסק לא רק בפדות מן השעבוד אלא במושג הרבה יותר רחב: הגאולה.

במקומות רבים נתפסת הגאולה כהיפוכה של הגלות. אבל באמת הגאולה אינה שייכת דווקא לעניין של גלות: למעשה כל דבר בעולם המבטל מאתנו צרות, קטנות וגדולות, מעניק לנו, לפחות באופן זמני, הרגשה של גאולה. אכן, שתי ברכות שאנו אומרים מדי יום ביומו, שהן סמוכות ואף דומות זו לזו -

הכינוי "שבת הגדול", הגם שאין אנו מוצאים אותו במקרא, במשנה או בגמרא, קיים כבר דורות רבים. התואר "הגדול", כשהוא מתייחס לדברים מופשטים, בדרך כלל איננו הגדרה של גודל כמותי, פיזי או אחר, אלא הדגשה של ערך מיוחדת; כך הדבר, למשל, ב"יום ה' הגדול" (יואל ג,ד), וכן בפסוק "ייתקע בשופר גדול" (ישעיהו כז,ג), הבאים לבטא חשיבות מיוחדת מצד מעלתם של הדברים ופעולתם בעולם. ואולם הכינוי "שבת הגדול" לשבת שלפני פסח מעורר כמה תמיהות. במהלך הדורות הציעו לו הסברים שונים מן האגדה ומלשון בני אדם, ויש אפילו הסבר מבודת, שנמצא כבר אצל הראשונים: שכיוון שבשבת זו הרב מאריך בדרשה נדמה הדבר לקהל כשבת "גדול", כלומר: ארוך ביותר.

אולי אפשר לומר ש"שבת הגדול", בדומה ל"שבת שובה" שלפני יום הכיפורים, היא, בעצם, שבת שבה מתכוננים לחג הקרוב. אמנם החג הקרב ובא הוא חג גדול שהכל מבינים את גודל חשיבותו, אך מכיוון שיש הרבה מאוד הכנות ושאר עניינים ועיסוקים הקשורים לחג, התופסים את רוב הזמן ותשומת הלב, יש שלא נשאר לו לאדם זמן לתת את דעתו

של משה רבנו בתפילתו (תהילים צטו)
"שמחנו כימות עיניתנו, שנות ראינו רעה"
הם, בעצם, בקשה גדולה מאוד: כי "ימות
עיניתנו" יש לנו כמעט בכל עת ובכל שעה
ושנות רעה יכולות להיות רבות וארוכות,
בעוד ששמחת הפורקן מכל אלה נמשכת
זמן קצר בלבד, ולפיכך "שמחנו כימות
עיניתנו" היא בקשה לשמחה שתהיה
שקולה כנגד כל זמני העצב והכאב.

אבל אפילו שמחה כזו לא תהיה אלא
פדות קטנה ביחס לחלום הגדול שלנו:
חלום הגאולה, החלום ל"יום שכולו טוב,
יום שכולו ארוך", ואשר יהיה לא בגן
עדן אלא בעולם הזה. השאיפה לגאולה
השלמה, גאולת משיח, היא שאיפה
לגאולה שאחריה לא תבוא עוד צרה,
נחמה שלא יהיה בה קורטוב של דאגה,
חשש ופחד מעתיד לא ידוע, נחמה
שנוכל להרגיש בפועל לא רק ברגעים
מסוימים של "מנוחת שלום ושלווה
והשקט ובטח" בשבתות. זו היא תמצית
התקווה של גאולת המשיח. וכבר כתב
הרמב"ם (הלכות מלכים יא,א) שעניינה
של הגאולה הזאת, גאולת המשיח,
הוא לא רק מה שאמרו חכמים, אלא
היא מפורשת בתורה ושנויה בנביאים
ומשולשת בכתובים, וכל דברי חז"ל,
מתחילתם ועד סופם, מלאים בה. השיר
הידוע: "שתבוא גאולה, משיח שיבוא"
הוא אפוא שיר המושר לא רק מכוח
צער גדול או צרות מיוחדות, אלא הוא
הכיסופים לפתרון כללי ושלם, לעולם
שלא יהיו בו עוד צרות.

"גאל ישראל" ו"גואל ישראל" - עוסקות
בכל ענייני החיים, למן הבעיות הגדולות
והחמורות של שעבוד וגלות ושל מחסור
גשמי ורוחני ועד למספר הגדול, גדול
מדי, של צרות מכל הסוגים שיש לנו
בחינו. מימרה מפורסמת ביידיש אומרת:
"שייתן לנו הקב"ה רק חיים; צרות כבר יש
לנו די". כל אדם נושא על שכמו "חבילה"
של בעיות בכל תחומי החיים: מענייני
פרנסה וגידול ילדים ועד מחלות, כאבים,
שכנים ושונאים, וכבר אמרו חכמים שכל
אחד מאתנו כל כך מתרגל ל"חבילה"
המיוחדת שלו, עד שבשום אופן הוא לא
יהיה מסכים להחליפה ב"חבילה" של
מישהו אחר. אין בדברים אלה משום
טרוניה על מעשי ה' עמנו, שכן חלק ניכר
מן הדברים אנו גורמים לעצמנו, וחלקם
הוא מנהגו של עולם. אך מכל מקום
תמיד ישנם השאיפה, החלום והגעגועים
לגאולה.

גאולה אין משמעה רק פתרון לבעיות
מסוימות, אלא היא דבר הרבה יותר גדול
ורחב. רבים משתעשעים במחשבות
כגון: אם יהיו לי מיליון דולר, או: כאשר
אדם מסוים יחלים ממחלתו, כל בעיותי
יפתרו. אך מי שמכיר אנשים בריאים,
או כאלה שיש להם מיליונים רבים של
דולרים, יודע שהבעיות אינן נפתרות: הן
רק מתחלפות בבעיות אחרות. אמנם
יש, בוודאי, בחייהם של בני האדם רגעי
אושר, אך רגעי האושר הם קצרים
יחסית, כי כמה יכול אדם לצחוק ולחייך
על דבר טוב; ולעומת זאת, כמה מרובים
השעות, הימים והשנים של הסבל! דבריו

ובהיקפו - שכן אם בכל האיסורים האחרים השיעור הוא כזית, הרי איסור חמץ הוא במשהו, לאמור: זהו איסור שאין לו מינימום. מן הטעם ההלכתי הזה נהגו כל ישראל להחמיר הרבה בדיני חמץ; ואמרו בשם הבעש"ט שהקב"ה צוחק מכל אלה שמוסיפים יותר מדי חומרות, אבל לגבי פסח ההידור הוא כמעט בבחינת "תכשיטי כלה", וכל מי שמהדר, לפי עניינו ולפי דרגתו, הרי זה משובח. אך למרות שכתב האריז"ל שכל מי שנזהר מכלשהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה, יש לזכור שכנראה אי אפשר להיזהר בזה כל הצורך, כי משהו חמץ יכול להיות בכל מקום; למעשה, מבחינה אובייקטיבית הוא נמצא גם במים שאנחנו שותים וגם באוויר שאנחנו נושמים, ואין לנו אלא להתפלל לפני הפסח שהקב"ה יצילנו מן החמץ: הן החמץ ברוחניות, שהוא "השאור שבעיסה" הנמצא בתוכנו, והן החמץ שבגשמיות, שאותו לפחות יכולים אנו לנסות לבער.

ואחרי כל האיסורים והחומרות של חג הפסח יש לנו מצווה לשמוח בחג ולקיים בו מצוות שמחה, "כי חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח, ו), ולא נוסיף עמה עזב.

יהי רצון שיהיה לכל ישראל חג שמח וכשר בגשמיות וברוחניות, במעשה ובמחשבה, בהווה ובעתיד.

כעם שלם חווינו הרגשה גדולה ושלמה של גאולה ביציאת מצרים; אבל אחרי השירה הגדולה שהושרה שם אנו מצפים לשירה חדשה, ל"שיר חדש" אשר, כדברי חז"ל, אחריו לא יבואו עוד צרות ועוד ישועות, אלא הוא יהיה השיר האחרון. אכן, כל הקורא בהגדה של פסח כפשוטה רואה שהיא לא רק מספרת את סיפור יציאת מצרים, אלא יש בה גם האמונה בגאולה העתידה, התקווה לה והשאיפה אליה, אותה תקווה שראוי לבטאה בכל יום: "אימתי יבוא המשיח". עניינה של ביאת המשיח איננו רק הפרחת סיסמאות, אלא הרצון האמיתי לכך שלא נזכה עוד מפעם לפעם רק לאיזו זריקה להפגת מכאובינו או תחבושת לפצעינו, אלא שיגיע הזמן שבו ניפטר מכל הצרות בשלמות. ואין יום טוב לעסוק בכך יותר מיום השבת, שהוא יום של "מעין עולם הבא", ובעיקר - השבת הסמוכה לחג הגאולה. אכן, שבת הגדול, שהוא יום שבו אין אנחנו עסוקים לא במצה ולא במרור, היא הזמן המתאים ביותר להגות ביום הגדול שבו ייתקע בשופר גדול, ומעשה ה' הגדול ייראה בכל העולם.

ולענין הלכות חג הפסח: נוסף על מצוות עשה, מדאורייתא ומדרבנן, שיש בחג הפסח יש בו גם מצוות לא תעשה, ובעיקר - איסור אכילת חמץ. איסור חמץ מיוחד מכל האיסורים הן בהיקפו והן בחומרתו. בחומרתו - בהיותו איסור כרת (שאיננו מיוחד לאיסור זה דווקא, אבל כאן הוא קיים בפועל לגבי כל אדם), עונש שהוא החמור שבעונשים;

ביעור המץ

”

כאשר אנשים מגיעים להכרה חריפה יותר של המצוקה, לדרגה של "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו" (שמות ב, כג), זה עצמו הוא ראשיתה של היכולת להיגאל. הנקודה הזו של מרירות איננה באה רק מתוך הכאב, אלא גם מתוך שבירת ההשלמה עם מצב השעבוד. הרגשת הסבל אמנם איננה פתרון, אך היא נקודת משבר הנובעת מהבנה עמוקה יותר של הבעיות ופותחת פתח לפרדיגמה חדשה, למציאות חדשה.

תקופות של משבר, כמו אלו שאנו נתונים בהן עכשיו בכל העולם כולו, הן אפוא לא רק זמנים של טרגדיות אנושיות וחברתיות, אלא גם הזדמנויות לראייה מחודשת ובחינה בהירה יותר של העבר וההווה. הבחנה חדשה לגבי המציאות, הסתכלות העוסקת לא רק בתיקונים של פרטים אלא בראייה כוללת יותר של מצב חברתי, כלכלי ואנושי, היא כשלעצמה כבר תחילתה של גאולה; שהרי כדי להיגאל יש צורך ברצון להיגאל.

לפיכך טוב לזכור שלאכילת המצה (שהיא עצמה גם סמל של גאולה וגם "לחם עוני") קודם ביעור חמץ. החמץ הוא לחם אכיל מאוד, אולי אף טעים יותר מן המצה, המסמל את כל הצדדים הנסבלים יותר של השעבוד. עלינו מוטל לשרוף, ולו רק באופן סמלי, את החמץ שהצטבר במשך השנה, לפעמים גם במשך דור שלם, כדי שנוכל להיכנס לאווירה של גאולה. בליל הסדר אנו מסבים אפוא לסעודת החג; והשולחן אשר בכל בית בישראל, גם אם איננו זוהר או משופע בכל טוב, הוא תזכורת לדבר חשוב מאין כמוהו: שלא רק בעבר נגאל ישראל, אלא גם בעתיד יש "גואל ישראל".

”

(מתוך "בשורת היציאה מן השעבוד", פסח תשס"ט)

ביעור חמץ - פתח לשינוי

ברכה לחג הפסח, תש"ע

במכלול התרבות היהודית לסמל ליצר הרע - שאיננו בהכרח רע כולו אלא שהוא פתח לרע, למן התחכום המשבש את הערכים הטבעיים ועד לשעבוד לתשוקות.

אחד הטקסים העתיקים ביותר הנעשים לפני כניסת חג הפסח הוא ביעור החמץ, שבו מחפשים באופן סמלי את החמץ המצוי בבית ושורפים אותו. לביעור החמץ יש גם משמעות סמלית ורוחנית, והיא - השאיפה לצאת מעולם של יצרים ולעלות לדרגה פשוטה ונקייה יותר. כשם שמאכלי החמץ מרובים ושונים זה מזה, כך גם יצריו של אדם פונים למושאים רבים, אשר מקצתם הם חלק מן החיים הנורמאליים ומקצתם הם בגדר רע ושחיתות גמורה. ביעורו של החמץ הוא אפוא מעין דגם לניסיונו של האדם להתגבר על הרבה מהתסיסות והתשוקות שבתוכו. מעשה זה של ביעור חמץ, במובן הפנימי שלו, יש לו משמעות שונה אצל כל אדם ואדם. הוא עניין של החלטה פנימית או

חג הפסח מיוחד מכל ימות השנה בדבר שכנראה כל אדם מישראל יודע אותו, במידה מעטה או רבה: בחובה לאכול מצה ובאיסור אכילת חמץ.

במשך הדורות נתפסו החמץ והמצה כסמלים לשני עניינים שונים, שלכל אחד מהם יש מקום בפני עצמו: המצה, שאין בה אלא קמח ומים ובעצם איננה עוברת כל עיבוד ושינוי, היא הלחם הבסיסי והראשוני ביותר, ומשום כך היא קרויה "לחם עוני", לחמם של העניים, והיא מסמלת בכל מקום את ההווה הבסיסית, הנקייה. בניגוד למצה, לחם החמץ הוא הלחם שעיסתו תופחת, ואינה נשארת בצורתה הראשונית אלא מוסיפה נפח וגודל. לחם החמץ, שהוא הלחם המורכב יותר, הוא משום כך אחד הסימנים הראשונים של התרבות. תהליך ההחמצה הוא יציאה מן הפשטות הבסיסית לקראת מצב שהוא אמנם מתורבת יותר, אך גם כולל בתוכו, כמו כל יצירת תרבות, בעייתיות וסיבוכים. משום כך הפך החמץ

הרהורי תשובה בלבד, אלא שאפשר לעשות מעשה - ואפילו קטן, כמו שריפת פירורים - על מנת לשבור את המחזוריות של רע שגורר רע, של ריב שגורם עוד ריב, של תאוה שהולכת ותופחת, עד שהיא שוברת לא רק את האדם עצמו, אלא לפעמים גם את כל הסובבים אותו.

מעשה, קטן ככל שיהיה, כשהוא בא במקום הנכון - בין החמץ למצה - ובמיוחד בזמן הנכון, בערב פסח, יש לו הכוח לשרוף גם את החמץ הפנימי ולהיות התחלה של דרך חדשה, שאותה מסמלת המצה.

של עבודת נפש פנימית, וגם הזדמנות להרהר בדברים רבים שמן הראוי לתקן אותם, ולנסות לתקנם. אחד הדברים הללו, שאותו אפשר למצוא כמעט אצל כל אדם, הוא המחלוקת, הקטטה והשנאה בין אדם לחברו. ביעור החמץ הוא, לכל הפחות, בגדר הצהרה שסכסוכים ושנאה אינם חייבים להימשך לנצח, שיש דרך לקטוע אותם ולהתחיל אופן אחר של חיים.

יהי רצון שביעור החמץ והכנסת המצה יהיו עבור כל אחד מאתנו, לפי דרכו ועניינו, פתח לשינוי ותיקון, התחלתה של דרך חדשה וטובה יותר. נקודת היסוד כאן היא שאין זה עניין של

ליל הסדר

”

בליל הסדר צריך לחשוב שכשאני עושה את זה אני מידבק בכל עם ישראל בכל הדורות, מחזיק אותו, ועם ישראל כולל בתוכו כל מיני דורות וכל מיני אנשים כל מיני בעיות כאלה וכאלה. זה האנשים הקטנים, המשוניים, העקומים, הם האנשים שאומרים לקב"ה: "אנחנו הולכים איתך, אנחנו יודעים: אנחנו לא הכי נחמדים, לא הכי יוצלחים - אנחנו הולכים איתך. כל האנשים האחרים הם יחכו עד שהכל יהיה בסדר, אנחנו הולכים איתך - עם החורים במכנסיים, עם החורים בגשמה, עם הפרצופים שלנו, עם האישיות שלנו - אנחנו הולכים איתך". כשאני עושה סדר ואני אומר: אני מושיט יד לאלה שגמצאים לידי בתוך הסדר, אני מושיט לאלה שהיו לפני מאה שנה, לאלה שהיו לפני אלף שנה, לאלה שהיו לפני שלשת אלפי שנה, זה התמצית של הענין.

”

(שיחה בישיבת תקוע, כ"ח אדר תשע"ה)

נגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם

מתוך שיחה לישיבה, ה' ניסן תשס"ח

אומר להם: "מעשה ידי טובעים בים, ואתם אומרים שירה?" (מגילה י:), למשה ולבני ישראל יש זכות לשיר, את המלאכים לא היכו 400 שנה, יכול להיות שאם המלאכים היו יושבים בפנים במצרים, אז היה להם זכות לדבר.. ישראל יכולים לומר שירה, נאמר "ישמח צדיק כי חזה נקם" (תהלים נח,יא); יש דבר כזה, זה לא דבר של מה בכך. ישראל יכולים להגיד גם שירה על הגאולה וגם שירה על כך שהם רואים את פרעה וכל חילו מתים בים, זה הצד שלהם. הצד שהקב"ה אומר למלאכים הוא צד אחר, והוא גם כן צודק. העניין הזה קשור במה שכתוב ביעקב: "ויירא... וייצר לו" - "וירא שמא יהרג, ויצר לו שמא יהרוג אחרים". כשיש מלחמה היא כוללת בתוכה את שני הצדדים; בן אדם נכנס, בין שהוא ירא ובין שצר לו, הוא נכנס למלחמה לשני הדברים האלה, ושניהם שייכים בתוך העניין.

על מכת בכורות כתוב: "כיוון שניתנה רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים" (בבא קמא ס.). אנחנו לא יודעים מה זה בדיוק המשחית אבל

ליל הסדר אנחנו מתעסקים וזוכרים את הקב"ה. מוזכרים עשרת המכות, מוזכרים כל מיני דברים, אבל משה רבנו לא נזכר, ואני צריך לזכור שזה לא יומו של משה רבינו: זה יומו של הקב"ה.

יש שני צדדים ביציאת מצרים: יש הצד האחד, של 'מכת בכורות', באותו הלילה, ויש 'יציאת מצרים', ושניהם באים 'כחצות', שני הדברים הללו באים ביחד.

רק לעשות איזה הבחנה - מכת בכורות היא מלמעלה כולה, היא לא בידי ישראל, ישראל לא הולכים לעשות מלחמת השמד, אלא הם יושבים כלואים בבית, וזה קורה מלמעלה. מהצד השני קיים גם הצד האחר, שהוא יציאת מצרים, שאחרי כל הדברים צריך לזכור: יציאת מצרים היא מעשה של ישראל, היא לא מעשיו של הקב"ה. לכן בפסח, בזמנו ולדורות, יש שני צדדים: הקב"ה מצד אחד, ואחר כך העניין של ישראל; ובכל אחד מהם יש צד מיוחד.

לגבי העניין של הקב"ה - נאמר שהמלאכים רצו לומר שירה והקב"ה

מה שאנחנו קוראים לו צדיק, הוא בסך הכול צדיק ביחס, וכשבאה מידת הדין הקשה, שום דבר לא עומד, ולכן הוא משחית צדיק ורשע. אם תחשבו על זה, המכות הקודמות היו דברים שבטבע, של שינויים בתוך הטבע. מכת בכורות היא לא בגדרים הללו: זה משחית. זה לא כוח תחתון כמו דָּבָר, שהוא מגפה. זה לא משחית שבא מהטבע, זה סוג של דבר שבא מחוץ לטבע - הוא מלאך. זה הצד האחד; הצד האחר הוא, שישנה ההבחנה בין בכור למי שאינו בכור, כשבעצם אין שום קנה מידה שמטביע את חותמו על הבכור כבכור. הבחירה בבכור היא בחירה שבמובן מסוים היא שרירותית - אם המכה הייתה פוגעת, נאמר, ברשעים מדרגה חמש ומעלה, אז המשחית היה יכול לקבל הוראות.. אבל כשהוא צריך לפגוע בבכור - יכול להיות שבמשפחה הזו הבכור היה רשע בינוני, והקטן הוא הרשע הנבזה באמת.. אבל זו מכת בכורות. זה בעצם החלטה של מעלה: לבחור אותם, לקרב אותם, לרחק אותם, ולתת להם איזה מעמד של קדושה. אני באמת לא יודע מה יש לו, לבכור. אבל הקב"ה בחר. הבחירה הזו של הקב"ה, היא בדרגה כזו שהיא כופה את המשחית. יהיה המשחית אשר יהיה, אבל יש כוח שכופה את המשחית, ומכריח אותו להתנתב לדברים מסוימים, המשחית איננו עוד משחית שבא להשחית את הרע, בדרגה כזו או אחרת, אלא המשחית בא לכתובות מסוימות.

כדי שתהיה הבחנה כזו, שהיא במהותה הבחנה גבוהה, אני זקוק לכוח שהוא

יש דבר כזה שהוא 'כוח המשחית', כוח שהורס ומשמיד דברים. בצד מסוים, המשחית זו 'מידת הדין הקשה'. מדוע הוא אינו מבחין? זה לא מפני שהוא עיוור, אלא מפני שהוא רואה יותר מדי.. למה אנחנו מבקשים שלא לידון במידת הדין הקשה? כי במידת הדין הקשה "במלאכיו ישים תהלה" (איוב ד,יח) - גם למלאכים יש איזה צד של חיסרון.

**מכת בכורות היא
לא בגדרים הללו:
זה משחית. זה לא כוח
תחתון כמו דָּבָר,
שהוא מגפה.
זה לא משחית שבא
מהטבע, זה סוג של
דבר שבא
מחוץ לטבע - הוא
מלאך.**

אז אם יש משחית - המשחית פוגע בכל הדברים שיש להם חיסרון, ובכלל זה גם המלאכים.. לכל דבר יש חיסרון, אז שום דבר לא ניצול. מהבחינה הזו

יציאת מצרים היא של ישראל, היא לא של הקב"ה, עם ישראל יוצאים ממצרים, לא הקב"ה.

יש צד שזה כל מה
שאנחנו עושים: יושבים
שם יהודים ואוכלים,
כמו שעושים תמיד, זה
מה שעשו, הרי הגדה
הם לא קראו, אז מה
הם עשו? הם ישבו
ואכלו, ומלך מלכי
המלכים נגלה עליהם.
מלך מלכי המלכים זה
גילוי השכינה שישנו
בליל הסדר, הקב"ה
מגיע, 'אני ולא שליח
אני ולא אחר, אני
הוא'. זה עניין גדול.

יציאת מצרים זה מאורע מפתח, מכל מיני צדדים, לכן מזכירים זכר יציאת

מעל מידת הדין הקשה. לכן אומרים: "עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים". זה לא המלך, אפילו לא מלך המלכים, אלא מלך מלכי המלכים. זוהי המדרגה שקוראים לה על דרך הסוד 'כתר עליון', המדרגה של מעלה מעלה. לכן זה גילוי שכינה. ביציאת מצרים עם המכות יש גילוי שכינה. יש שם התגלות במדרגה כזו של 'מלך מלכי המלכים', 'אני ולא מלאך אני לא ולא שרף אני ולא שליח', מלך מלכי המלכים נגלה. זו בחינה שהיא מעבר לבחינות, מפני שזה לא עניין שבשכל. זה עניין של הבחנה אבל לא עניין שבטעם. זה רצון שמעבר לסברות - ככה הוא רוצה. זה מדרגה של מעלה, מלך מלכי המלכים. זה צד אחד שיש בסדר פסח. כמו שאומרים בכל שנה ושנה, אף על פי שאין לנו אותו דבר, יש לנו לפחות הד, או זיו, של אותו עניין, וההד והזיו הזה הם עושים את ההארה שמאירה את ליל הסדר.

יש צד שזה כל מה שאנחנו עושים: יושבים שם יהודים ואוכלים, כמו שעושים תמיד, זה מה שעשו, הרי הגדה הם לא קראו, אז מה הם עשו? הם ישבו ואכלו, ומלך מלכי המלכים נגלה עליהם. מלך מלכי המלכים זה גילוי השכינה שישנו בליל הסדר, הקב"ה מגיע, 'אני ולא שליח אני ולא אחר, אני הוא'. זה עניין גדול.

הצד האחר בסדר הוא 'הצד העילאי'; העניין של ההתרוממות. אם בנאדם זוכה, גם בפסח דהשתא יכול להיות מעין הדברים האלה, מעין יציאת מצרים.

דבר כזה, מהלך שבו בן אדם צריך לחתוך ולשנות, יכול להיות בזה התעוררות, אבל זה גם קריעה. בן אדם נקרע.

הרופאים טוענים - יש להם קצת בדיקות לעניין הזה שיכולות לכאורה להוכיח - שבגוף גם נרשמות טראומות. כל מיני טראומות שכן אדם עובר, בעיקר בגשמיות, אבל גם טראומות אחרות. מתברר שהטראומה הכי קשה היא להיוולד. אין אסון יותר גדול שקורה לבן אדם.. כתוב על יציאת מצרים ועל הגאולה שהן נקראות 'לידה' - וזה טראומה, זה שינוי עצום.

אנחנו מזכירים את זכר יציאת מצרים בבוקר ובלילה, ומזכירים את זה בדרך אגב פה ושם גם בתוך היום; מדוע? מפני שקודם כל, את היציאות הגדולות לא תמיד עושים בתאריך קבוע. אין תאריך שביום זה וזה הבן אדם משתנה - זה יכול לקרות לו גם ביום שני בשבת, בלי שום ייחוד בלי שום דבר, ובשביל בן אדם זה "אני היום ילידתיך". זה סיבה אחת, הבעיה של המוכנות המתמדת. ויש גם סיבה נוספת, שלפעמים אני לא יכול לעשות את זה.. לפעמים אני לא יכול לעשות את כל היציאה הגדולה - זה שינוי מאוד דרסטי. אבל אפשר לעשות שינויים קטנים שגם הם יהיו באותה בחינה.

אגב באותו עניין, אחד הכוחות שיש בטבע זה כוח ההתמדה: מה שעומד עומד, מה שהולך הולך. לכן העניין הזה של לשנות את ההתמדה הוא לא פשוט. חוק ההתמדה אומר שכל גוף

מצרים בכל מקום, בין במקומות שזה נראה שייך וגם במקומות שזה לא נראה שייך בכלל. אנחנו מזכירים זכר יציאת מצרים לא רק בשבת, שזה בדוחק, גם בראש השנה וביום הכיפורים אנחנו מזכירים יציאת מצרים.. אנחנו מזכירים את יציאת מצרים כמה פעמים ביום מפני שזה 'אב מאורע'. יציאת מצרים זה הנכונות והיכולת לעשות חתך בתוך החיים, לשנות. אנשים שבאו ממקום זר יודעים את זה, מה זה לעבור, לצאת, יש אנשים שעוברים חוויה מעין זו אפילו כשעוברים מדירה לדירה. נכון שישיראל היו עבדים במצרים ועבדו קשה, והיו אותם והשפילו אותם והתעללו בהם. יציאת מצרים היא לא כשהכוונות טובות, יציאת מצרים היא קודם כל: לצאת. העניין הזה של לצאת הוא כל כך חשוב להיזכר במשך דורות. היכולת להתנתק וללכת הלאה. לצאת מעולם שלם ולעבור לעולם אחר. זה לא רק מאורע מכונן מהבחינה של ההיסטוריה: זה מאורע מכונן מבחינת הנפש, שנותן את היכולת הזאת לצאת.

היכולת הזו לצאת זה משהו שצריכים אותו בכל יום ויום. כי לפעמים הבעיה היא לא בעיית חיים אחת, אלא לפעמים בעיה, בקטנות, היא יכולה להיות בכל שלוש שעות.. אני נכנס לאיזשהו עולם, עולם טוב, עולם רע, שגרה - איך אני יכול לצאת? איך אפשר לצאת? פה ושם נמצאים אותם אנשים שעוברים תהליך של יציאה בצורה פנימית ומהותית, ואז אפשר לראות את זה. יש בן אדם שעובר

לך' הוא אותו סוג של ניסיון, אם כי הוא יותר קל בצדדים רבים. 'לך' לך' חל על דבר שאינו דומה ליציאת מצרים. לך' לך' חל על אדם נפֵּלָה, אברהם אבינו זה לא איש שמוצאים בחנות מכולת בכל יום. אברהם אבינו יש אחד, שניים, עשרה כאלה במכלול של העולם. לעומת זאת ביציאת מצרים יצאו שישים ריבוא אנשים, שחלק מהם זה אנשים כמו משה ואהרן, וחלק מהם כמו דתן ואבירם. כולם יוצאים ממצרים: החכמים הגדולים, ראשי השבטים, וגם אנשים שבכל דור הם יהיו חוטבי עצים ושואבי מים. בסופו של דבר העניין של יציאת מצרים לדורות הוא יותר מאשר הכוח של האדם היחיד, המיוחד והיוצא מן הכלל לצאת ממצרים. לא רק שאבא של אבא של אבא של משהו יצא ממצרים, אלא עם שלם זז, כולל כל מי שאפשר למצוא שם - את החכמים ואת השוטים, את המצורעים ואת היפהפיים, כולם הולכים שם ביחד. המשמעות של זה היא שבליל הסדר אני חוזר ומעורר את הכוח שיש לכל אחד לצאת ממצרים, כל אחד "באשר הוא שם" (בראשית כא, ז), יהיה מי שיהיה. אם אשווה את עצמי לאברהם אבינו אולי זה כמו שיש חומץ בן יין, ויש לא סתם חומץ, אלא חומץ מקולקל בן יין טוב, דבר שראוי לשפוך אותו לזבל. אבל כשמדובר על יציאת מצרים, גם החומץ הזה הוא נדרש לצאת ממצרים, ואכן הוא יוצא. תארו לעצמכם איזה בריות יצאו ממצרים (אמנם זה לא כתוב בתורה אבל זה מופיע בגמרא ובמדרש), אחרי שעברו את ים סוף, מה עשו אנשים? אולי

נשאר במקומו, או נע במסלול ובקצב מסוים אם לא יפריעו לו. תיאורטית, אם למשל אני זורק כדור בתוך החלל כשאין הפרעות, הוא ימשיך ככה באותה המהירות ובאותו כיוון כל הזמן. אם אני רוצה לשנות מהירות או כיוון, אני צריך להפעיל שוב כוח חדש. גם כשהולכים, כוח ההתמדה לא נותן לי לשנות קצב, אם אני רוצה ללכת קצת יותר מהר - זה לא הולך בכוח ההתמדה, אם אני רוצה ללכת יותר גבוה או יותר נמוך או ימינה או שמאלה, זה לא יקרה מעצמו. למעשה כמו שיש את הכוח שעוקר אותי ממנוחה לתנועה, כך גם קיים דבר שעוקר אותי מתנועה אחת לתנועה אחרת. זה בעצם הדבר שנדרש מאיתנו לעשות בכל דור ודור ובכל יום ויום. זה לא רק שאדם חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, אלא יש דבר אחר: צריך גם לצאת בפועל ממצרים. שוב, ההתמדה גורמת לך שאני נשאר באותה הדרך, אז אפילו אם אני נשאר בדרך טובים וישרים, זה עדיין אותו הדבר. אתם כולכם הרי גדלים, ואחדים מכם מן הסתם כבר הפסיקו לגדול פיזית, ויכול להיות שכבר כמה שנים קודם הפסיקו לגדול רוחנית... אז אם אתם רוצים לעשות שינוי, להחיש את הקצב, לשנות דברים, צריך להשקיע בזה. זה לא הולך לבד שמישהו הולך באותו מסלול ופתאום ישנה את המסלול. השינוי הזה הוא הרעיון של יציאת מצרים

בליל הסדר, הזמן בו יצאו אבותינו ממצרים, הם עשו זאת כהוויה מיוחדת. צריך לומר שלכאורה הניסיון של 'לך'

שיצאו ממצרים לא רק האנשים שישבו וחשבו על ההשגות העליונות שהיו שם. כתוב ש"ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל" (מכילתא בשלח ג), אבל בעצם אחרי זה היא אמרה: יש למצרי צמיד כזה שאני הייתי רוצה, והשפחה לקחה את הצמיד, אם היא הצליחה ולא עיכב אותה בעל הבית שלה שגם כן רצה את הצמיד... אני מדבר על זה לא בשביל לגנות את אבותינו, בסך הכל להראות שבאבותינו היה מנעד רחב של אנשים. אחד הדברים המוזרים שמופיעים במדרש (מכילתא בא יד) על הפסוק "אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו" (שמואל ב ז כג), שמדובר על מיכה שיצא ממצרים עם העבודה הזרה הקטנה שלו. מבחינת סדר הדורות זה בעיה אחרת, אבל זה רק תיאור של מי הם אלה שיצאו. גם מיכה יוצא. למרות שהאיש הזה הוא כזה וכזה, עדיין יש לו איזה כוח גם לצאת ממצרים.

בהקשר של ליל הסדר כאמור יש חלק שבא מלמעלה ומלמטה, ההתגלות של מלך מלכי המלכים. אבל יש גם את העניין של האנשים שקמים, שמים את החבילות על הגב ויוצאים החוצה. בסך הכל עם כל הניסים והמופתים, הם כולם סוחבים את הדברים שלהם והולכים אל הלא נודע, וזה החלק שצריך להישאר לדורות. גם אני עומד באמצע היום וצריך לארוז את החפצים ולצאת ממצרים. לסחוב את מה שאני יכול - אישה, תינוק, חמור אחד, ויוצאים ממצרים.

זה דבר שאפילו נגד החוק הצבאי, הם ניגשו לכל המצרים המתים והורידו מהם את השעונים.. לא את השעונים כי לא היו להם, אבל העניין מובן. כתוב שמשה רבינו היה צריך להכריח אותם לזוז, כי הם רצו לשבת שם ולחפש בכיסים של איזה מצרי אולי הוא השאיר שם איזה

**כולם יוצאים ממצרים:
החכמים הגדולים,
ראשי השבטים, וגם
אנשים שבכל דור
הם יהיו חוטבי עצים
ושואבי מים. בסופו של
דבר העניין של יציאת
מצרים לדורות הוא
יותר מאשר הכוח של
האדם היחיד, המיוחד
והיוצא מן הכלל לצאת
ממצרים**

חצי דינר, אולי בטעות הוא יצא למלחמה ושכח שם בדרך איזה שטר של כסף שלא נמחק בים. אז גם אנשים כאלה יצאו ממצרים. מה שאני רוצה לומר זה

להשגה שלי, יש רק זעזוע, רעדה, חיל. אין שם את העניין הזה של "גילו ברעדה" (תהלים ב,יא), מפני שלא ניתן להשיג את זה, רק "אימה גדולה נפלה עליהם, ויברחו בהיחבא" (דניאל י,ז). לדניאל מתגלים המלאכים, והאנשים שנמצאים לידו כשהוא רואה את המחזה לא רואים שום דבר. מה הם מקבלים מזה? את ההילה, וההילה הזו מופיעה עליהם בתור מורא גדול, כמו שאומרים בהגדה, "ובמורא גדול - זה גילוי שכינה". למה מגילוי שכינה לא יהיה תשועת הנפש ועונג הלב? זה לא יכול להיות אם אני לא באותה המידה של הדבר המתגלה, מדובר בגילוי כזה שמולו אי אפשר אלא להיות במורא גדול. למצרים אין זמן להתייחס למורא הגדול מפני שהם מתים, ולעומתם היהודים מרגישים את המורא הגדול. תארו לעצמכם משהו כזה: עכשיו, או בשעה אחרת, פתאום אני מרגיש נוכחות שאני לא מבין אותה ולא משיג אותה, אבל היא נמצאת שם. כל מה שאני משיג זה רק האימה הנוראה שיש ממשהו שאני לא יכול לראות אותו, לא לחוש אותו, אלא להרגיש רק את מה שזורם בשוליים, רק את ההילה של אותו "ענן וערפל סביבו".

כל זה שייך למהויות של 'איך יוצאים ממצרים?' שזה גם המהויות של סדר הפסח כמו שהוא מבחינת התכנים שלו. אני אומר שהתכנים הם ההתגלות שלא יכולה להופיע, משום שהיא כל כך גדולה. היא לא מתגלה על דרך החיוב אלא על דרך השלילה. ההתגלות של יציאת מצרים לא מופיעה כך שכל אחד מתמלא אורה. אומרים בהגדה 'נגלה עליהם מלך מלכי המלכים', ומה הוא עשה? הרג את כל הבכורות. אז יכול להיות שיהודים לא בכו על כל בכור ובכור, אבל ודאי שאין זו התגלות חיובית במיוחד. דווקא מפני שהיא כה גבוהה היא לא יכולה להתבטא באופן חיובי, כי מעבר לגבול מסוים אין לנו דרכים להשיג דברים באופן חיובי, אלא רק על דרך השלילה. למשל, יש מילים כאלו שאין לנו משמעות בשבילם: למילים אלמוות או אינסוף אין מושג חיובי, אנחנו תופסים אותם רק על דרך השלילה של דבר מסוים. מה המילה הזו אומרת באופן חיובי? אני לא יודע מה זה באופן חיובי. אני יודע מה זה על דרך השלילה: זה לא סוף, זה לא מוות. מה זה בעצמו? זה דבר שאני לא יכול לקלוט אותו. כמו כן יש הרבה דברים כאלה שבגלל גודלם, היקפם ועומקם אנחנו יכולים רק לתאר אותם על דרך השלילה: 'זה לא הדבר הזה', אבל אין לנו תפיסה חיובית שלהם. זו גם הבחינה של 'מלך מלכי המלכים', אנחנו לא יכולים להשיג אותו, אנחנו יכולים רק באיזו מידה לקבל 'מורא גדול'. ההרגשה הזו מופיעה גם בספר דניאל, מורא גדול כביטוי של מה קורה כשיש התגלות שהיא מעבר

המשמעות הפנימית של המצה

מתוך המאמר "אכילת מצה" בחיי שנה

מצה זו שאנו אוכלים

הסדר הריהו בעיקרו חזרה על דרכי אכילתו של קרבן הפסח, שאנו מצווים על אכילתו, וכמו כן, בליל הסדר יש מצווה מן התורה לאכול מצה ויש איסור חמור על אכילת חמץ. מעבר לאכילה ככלל, הקשורה בהכרה של האדם האוכל - כפי שהוסבר - הלחם על שני סוגיו, חמץ ומצה, קשור ביתר שאת לשאלת ההכרה

בגמרא נאמר ש'אילן שאכל ממנו אדם הראשון... חיטה הייתה, שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן'. הלחם, גם מבחינה תרבותית-אנתרופולוגית, מוגדר כמזון של האדם. בשר ופרות הם מאכלים שהאדם אוכל כחלק מהעולם הטבעי, כמו ששאר בעלי החיים אוכלים את מזונם, אבל הלחם הוא מזון המיוחד של האדם בתור אדם

הקשר הפנימי של החיטה, הלחם האנושי המובהק, עם עץ הדעת (עם החטא שבה ועם העלייה שבה), קשור למהות האדם כבעל דעת והכרה. במובן זה, כאשר אדם אוכל לחם הוא נקשר ברמה גבוהה יותר אל התרבות האנושית ואל מהות האדם כבעל דעת - יודע טוב ורע. ומשום

כך השאלה איזה לחם אוכלים - חמץ או מצה - קשורה לשאלה באיזו סוג ובאיזו דרגה של הכרה נמצאים.

ספרי החסידות העוסקים בעניין זה, מדגישים ש'אין התינוק יודע לקרות 'אבא' - דווקא - עד שיטעום טעם דגן'. שכן, הקשר אל האב איננו קשר ראשוני; הקשר הראשוני של הילד הוא אל האם ולא אל האב. האם, בייחוד כאשר היא מיניקה את התינוק, היא האובייקט הראשון והמידי של ההכרה שלו. הקשר עם האבא איננו קשר ביולוגי ישיר, אלא קשר של תרבות, שבא רק לאחר שהילד עובר מעבר לשלב ההכרה הראשונית.

אכן, גם הקשר עם האב, בשלבים הראשונים, איננו קשר אינטלקטואלי. הילד האומר 'אבא' איננו מבין את כל השלכותיו ומשמעויותיו של המושג. אין הוא תופס בדיוק מה זה אבא, ומה הקשר עם אבא. מה שהוא קולט הוא רק סוג מסוים של הכרה שמביאה לדיבור, ללימוד השפה. כאשר הילד לומד לבטא את עצמו במלים הוא למעשה עושה את הקפיצה הראשונה של ההכרה, המעבר למהות שמעבר.

מעבר לרצון להבין בצורה מסודרת ושכלית, עד לנקודה שבה האדם מוכן לקבל דברים ללא הסבר מובנה, למעלה מן הטעם.

את הקפיצה הזו, ואת פתיחת הפתח למהות החדשה, מבטאת המצה. המצה הבלתי מפותחת, והבלתי מושלמת, היא הלחם הראשוני, הפרימיטיבי ביותר - לעומת לחם חמץ שהוא תוצר של תרבות. כדי לאכול חמץ צריך זמן להכנה; דרגתיות: ללישה, להתפחה ולאפיה; דרושה ישיבה של קבע ודרושה רמה מסוימת של התפתחות - צריך תרבות. הלחם הבסיסי, המצה, הוא סך הכל חיטה גולמית שעברה רק שינוי שאינו ממשי - שהרי היא עדיין לא תפחה, ולא החמיצה כלל רגיל. בלחם זה אין שום תוספת שאינה הכרחית - הוא חסר טעם, חסר מלח, ואינו דואג לטעמים מעודנים ומפותחים. למעשה, המצה נקראת 'לחם' רק במובן המצומצם והבסיסי ביותר של המילה. ומשום כך היא מבטאת את התהליך של יציאת מצרים: במובן ההיסטורי, כראשיתו של העם היהודי; ובמובן הפנימי-אישי, כשלב של הכרה ראשונית ושל מודעות בסיסית; זהו השלב שבו ה'לד' אומר לראשונה - 'אבא', לא מתוך התעמקות, ולא מתוך השגה אינטלקטואלית, אלא בדרך של קפיצה ודילוג.

כמו בכל מועדי ישראל, גם התהליך שמתרחש בפסח הוא דו-כיווני: התעוררות מלמטה, וכנגדה התעוררות מלמעלה. מלמעלה נותן הקב"ה לעם שעדיין איננו מוכן, שאיננו מבין בינתיים,

את ההפְּרוֹת הראשוניות והבסיסיות שלנו כבני אדם אנו קולטים דרך החושים הגשמיים שלנו, שהם גולמיים וחומריים מאוד. הפְּרוֹת מן הסוג הזה דורשות קפיצה מסוימת, שכלית או רגשית, אל מהות שמעבר; בדיוק כפי שתינוק צריך לעשות, ברמה הבסיסית ביותר, כדי להגיע לדרגה שהיא יוכל לקרוא 'אבא'. תהליך זה הוא תהליך של דילוג, ולכן תמיד יהיו באמצעו שלבים שאינם מודעים. השלב הראשוני של אכילת הלחם הראשון והקריאה 'אבא', מבטא אם כן, את הקפיצה אל סוג אחר של הכרה, אל רמה אחרת של מודעות.

אשר פֶּסַח

בעייתו של הילד שצריך לומר 'אבא' בפעם הראשונה, היא לב בעייתו של עם ישראל ביציאתו ממצרים. סביבה סובב ליל הסדר בכל שנה, כאשר יש לחוות מחדש את יציאת מצרים, ולהחיותה. זו היא משמעותו העמוקה של חג הפסח, בו צריך לפסוח ולדלג מעל השלבים אל ההכרה החדשה.

כאשר יצאו בני ישראל ממצרים, עם של עבדים, בדרכם למתן תורה, נדרש מהם לעלות בבת אחת למדרגה שמבחינתם הייתה למעלה מן הדעת ומן ההסברים - לראשונה הם נדרשו לומר 'אבא'. עם ישראל, שבשעת יציאת מצרים הוא עודנו בבחינת ילד, צריך ללמוד בפעם הראשונה, מי זה אבא, ומה זה אבא; איך אומרים את זה ואיך מתייחסים לזה. בשביל התפתחות כזו נדרשת קפיצה

התהליך שמבטאת אכילת המצה הוא
אם כן קניית היכולת להיפתח, ולקבל
דברים שאינם מובנים, כמסקנות,
כאקסיומה; היכולת לקפוץ ולומר: הנה
דבר שאינני מבין, אבל אני מוכן לקבל
אותו ולהאמין בו. קנייתה של יכולת זו
היא הצעד הראשון בדרך להכרה כלשהי,
וביציאה ממצרים היא הכרחית, בראשית
הדרך להכרת האלוקים בהר סיני. רק
לאחר שלב זה ניתן להתקדם הלאה, אל
רמות גבוהות יותר של הכרה, וזאת על
ידי אכילת לחם רגיל, לחם חמץ.

מאכל האמונה

בתורה ישנם שני הסברים, שלכאורה
הם סותרים, מדוע אוכלים מצה בפסח.
האחד, כמו שכתוב בהגדה של פסח:
"מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על
שום שלא הספיק בצקת של אבותינו
להחמיץ כי גורשו וכו'". אבותינו אכלו
מצות כי מחמת החיפזון והבהלה הבצק
לא הספיק להחמיץ, ולא היה להם לחם,
ולזכר האירועים הללו גם אנו אוכלים
מצות. ההסבר השני, הוא שאנו אוכלים
מצות משום שנצטוונו (עוד לפני יציאת
מצרים) לאכול מצות, כמו שכתוב: "על
מצות ומרורים יאכלהו" (במדבר ט,יא).
ובמקום אחר: "שאור לא ימצא וגו'
בכל מושבותיכם תאכלו מצות" (שמות
יב,ט). אם כן, בעצם יש כאן שתי מצות,
שמבטאות שתי דרגות שונות באכילת
המצה. אכילת מצה נושאת בתוכה
למעשה שני תהליכים, שמתייחסים
לשני צדדים בקיום היהודי - בהיסטוריה,
ובהווה - בחיי הנפש של כל אדם.

את המסקנות שלו; כאשר הוא מדלג
על כל השלבים שבאמצע, של חשיבה
והגיון והכרה - ומגיע אל המסקנה
האחרונה. ומלמטה, צריך העם אף הוא
לעשות את הקפיצה שלו, אל מעבר
לגבולות ההגיון, אל ההתחלה של הכרת
ה'. במקום זה נפגש מה שאיננו ניתן
להשגה, מצד האדם, עם מה שמעבר
לכל השגה, מצד הקב"ה. ובאותה מידה,
האדם אף הוא נדרש לעשות את הפסח
שלו, ולהתחיל להתוודע אל הקב"ה. עליו

**את הקפיצה הזו, ואת
פתיחת הפתח למהות
החדשה, מבטאת
המצה. המצה הבלתי
מפותחת, והבלתי
מושלמת,**

לדלג על הרבה שלבים אמוציונליים
ואינטלקטואליים, אל מעבר לגבולות
העולם המוגבל ולמושגים הרגילים - ישר
אל המסקנות, בבחינת - 'ויאמן העם
וישמעו' (שמות ד,לא). וכאשר האמונה
קופצת ומקדימה את השמיעה-הבנה,
היא מאפשרת להיפתח להבנה ולהכרה
בדרגה אחרת ובהיקף אחר.

כך הרבה, ויודע הכל, ואז עומד גם הוא, מסתכל עם העולם הגדול ואומר שוב: 'אינני יודע'.

זו המשמעות של המצה כמבטאת את ההתגלות האלקית הישירה, הראשונית. לא רק כפי שהייתה לראשונה במצרים, אלא כפי שהיא בכל עת. מסיבית, מוחצת את האדם ומשטחת את כל ההווה שלו. כל הגדלות שלו, כל התרבות שלו, כל מה שתפח והחמיץ במשך השנה או במשך אלף שנה - מתנפץ אל מול הגילוי של מלך מלכי המלכים הקב"ה. וכמו שמוסבר בהגדה-של-פסח, "ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך לא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו". אין כאן שום מקום לטעות במתגלה, משום שהמציאות כולה נפתחת והקב"ה בעצמו מתגלה. באותה שעה כבר אין זה משנה היכן היה האדם, באיזו דרגה ובאיזה שלב, שכן הוא שב באחת אל נקודת הבסיס הראשון, אל הנקודה של המצה.

צד זה במצה נקרא בזוהר "מיכלא דמהימנותא" (מאכל האמונה), שכן כמו האמונה המצה היא גם תחילת התהליך וגם סופו. זו האמונה של העבדים שבקושי פותחים את העיניים וקוראים 'אבא', וזו האמונה של "כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה", ובכל זאת אנו מרגישים שיש משהו מעל ומעבר להשגה. ואף זו אמונה היא, המתחילה משלב גבוה יותר, אולם גם ממנו אנו שבים לאותה חוסר ידיעה. ושתי אמונות אלו יחד - זו משמעותה הפנימית של המצה.

התהליך הראשון הוא זה שעוברים בני ישראל בצאתם ממצרים - כאשר הם צריכים להכיר את הקב"ה מחדש - ללמוד לאכול לחם. בשביל לימוד זה הם צריכים להתחיל במצה, הלחם הפשוט, ורק אחר כך הם יוכלו לעבור ללחם. עניינו של תהליך זה הוא שאי-אפשר להתחיל התחלה אמיתית אלא מתוך הנקודות הבסיסיות והפשוטות ביותר. כל התחלה של דרך רוחנית חדשה, של הכרה חדשה, צריך שיהיה בבסיסה נקודת תמצית של אמונה. נקודה זו צריכה להיות נקיה לגמרי, בלי שום תערובות, בלי שום רציונליזציה, בלי שום קישוט.

התהליך השני הוא תהליך שצריך לעבור כל אדם בן זמננו. האדם המודרני חי בעולם מתורבת, מתוחכם ומפותח, ולפעמים הוא מתקדם מהר מדי, ושוכח את הכיוון אליו הוא הולך. וזהו תפקידה של המצה: גם לאחר שאוכלים לחם, יש צורך וגם חובה לחזור ולאכול מצה. שכן בכל דרגה שבה אדם נמצא, גם בדרגות הגבוהות ביותר, הוא צריך לחדש את עצמו. עליו לשוב ולצאת ממצרים, עליו להגיע שוב לקו ההתחלה, לנקודת הקפיצה הראשונה, שאותה מבטאת המצה.

הצד השווה בשני התהליכים הוא החזרה אל חוסר הידיעה, וכמו שהיו אומרים זאת חכמי המחקר: תכלית הידיעה - שלא נדע. באותה מידה, הביטוי 'אינני יודע' יכול להופיע בשתי צורות. כמו התינוק המסתכל בעיניים גדולות אל העולם ואומר: אינני יודע. וכמו זה שלמד כל

חול המועד וספירת העומר

”

חול המועד הוא בעצם גם כן חול, אבל הוא חול חגיגי. הוא חול שאני מרגיש בו את המועד, ואשר על כן אנחנו קוראים לו 'חול המועד'.

”דהיינו, שנמשך הארה מקדושה, בחינת ביטול, גם בהחול.”
כשגם בתוך החול יש איזו המשכה והארה מן הקדושה, אז החול איננו עוד חול גמור, אלא הוא חול שיש בו אור. ובגלל האור הזה המציאות של האור היא בשבילו אפקטיבית וקיימת. כלומר, היא לא דבר שנמצא אי שם במחסן. יש אנשים כאלה שעל מנת לשמור את הקדוש ברוך הוא יש להם מחסן, והם דואגים שהוא יהיה שמור היטב, בדרך כלל הוא גם נעול כהוגן שמא יצא החוצה - שזה מסוכן... והוא נמצא שם נעול, לפחות בימות החול או בשעות החול.

חול המועד - מה שאפשר לקרוא לו: 'החול המואר' - הוא חול שאף על פי שהוא עדיין חול, והוא איננו קדושה, הוא מכיר ומודע למהות הקדושה, והוא נותן לקדושה לפעול אל תוכו ובתוכו. החול מודע לקודש, החול איננו מנותק מן הקודש, הוא מודע, תדיר, והוא בטל אל המציאות של הקודש.

”

(ביאור תורה אור, ד"ה "ולא יקרא עוד שמך אברם")

זמן חירותינו וספירת העומר

ידיעות אחרונות, פסח תש"ע

גלות קשה, כשאנשים הושלכו ממקומותיהם ומצאו את עצמם במחנות או בשממה, יש לחירות משמעות פשוטה וברורה לכל. ואולם בזמנים שבהם המצוקה ו"גלות מצרים" הם מושגים מופשטים והיסטוריים, הרי המשמעות של חירות נעשית פחות בהירה, פחות חד-צדדית, והיא על כל פנים נושא למחשבה.

חירות היא, מצד אחד, מושג פשוט מאוד: שבוי הבורח מן השבי, מי שמצליח להיפטר מן המעביד הבלתי סימפטי, ולפעמים גם ילד שקיבל חופש מבית הספר, יכולים בקלות להגיד שהם חשים חירות. מן הצד השני, חירות היא מלה, כמו חושך, שקשה להגדיר אותה באופן חיובי, והיא נתפסת, במידה רבה, כשלילה של דבר, כהיפוך של שעבוד. החיפוש אחר המשמעות

לחג הפסח יש הרבה שמות שכל אחד מהם מבטא צד מסוים של החג, וכל אחד מהם נקשר בעולם הזיכרונות והחויות של אדם בצורה אחרת. יש אנשים שבשבילם הוא "חג המצות", ויש אחרים שעבורם הוא "חג האביב", אבל לכל הדעות, וברקע של כל הדברים, החג הזה הוא "זמן חירותנו". יציאת מצרים, היציאה מעבדות לחירות, היא לא רק נקודת הראשית של ההיסטוריה היהודית כעם אלא גם אב-טיפוס, תבנית היסוד, של גאולה. ולא פלא שנקודת בסיס זו של החג יוצאת הרבה מעבר לתחום החיים היהודי, אל עולם כללי יותר, שגם בשבילו יציאת מצרים היא תבנית מכוננת.

יש תקופות שבהן המשמעות של חג החירות נעשית פשוטה, חד-משמעית, עבור החוגגים את החג. כשהעם נמצא בתוך מצוקות של

שאינן לו רצונות ואישיות משלו, אי אפשר לתת לו חירות. אמנם אפשר לקשור כיסא בשרשרת, אבל אי אפשר לומר שכאשר מנתקים אותה נותנים לו חירות.

משום כך חירות כמושג חיובי תלויה במציאותה של אישיות, בקיום של רצון ושאיפות שייתנו לא הצדקה אלא פירוש משמעותי של החירות.

יציאת מצרים היא "זמן חירותנו" לא בגלל הברירה המוצלחת מ"בית עבדים", אלא בזה שהיא התחלה של מסע לכיוון מסוים; שלא די שעם ישראל איננו משועבד עוד לעבודת פרך, אלא שהוא הולך לעבר "ארץ טובה ורחבה", לעבר עתיד שיש לו לא רק כיוון, אלא גם משמעות.

יש קשר צמוד בין שבעת ימי הפסח וחג השבועות (שמתבטא בספירת הימים, "ספירת העומר", שבין שני החגים). חג השבועות, שהוא "זמן מתן תורתנו", הופך להיות הפירוש של החירות שמתחילה בשחרור, אבל מקבלת גם תוכן חיובי.

החיוביות של המושג הזה כמוהו כחיפוש המשמעות שיש במלה "שלום". אנחנו מבינים היטב את המושג ההפוך, אבל הרבה יותר קשה לנו להבהיר בצורה ממשית מהי חירות ומהו שלום.

**"זמן חירותנו". יציאת
מצרים, היציאה
מעבדות לחירות, היא
לא רק נקודת הראשית
של ההיסטוריה
היהודית כעם אלא
גם אב-טיפוס, תבנית
היסוד, של גאולה**

המשמעות החיובית של חירות היא מעבר לשבירת הכבלים. בתמציתה, החירות היא היכולת להגשים חלומות, ליצור דברים, לבנות מציאות חדשה. ולפיכך החירות תלויה, מהותית, בכך שבן חורין אכן יהיו לו רצונות, שאיפות ואישיות. מי

התהפכות הנפש הבהמית

מתוך שיעור ב'דרך מצוותיך',

מצוות השבתת חמץ ואכילת מצה

של פסח אין מצווה, אלא אפשרות. כל יום בפסח הוא תיקון של מידה אחת או תכונה אחת שישנה בנפש, וזה קורה בתוך החג.

מה שצריך להיות בימי
העומר הוא לא רק
גילוי האמונה כאמונה,
כתפישת עולם, אלא
התגלות האמונה
בבחינה שבפועל,
בעבודת הנפש

אך בלילה הראשון נמשך הכח
בכללות, ואחר כך נמשך לכל
הששה ימים. בלילה הראשון שבו

הונה, מצות אכילת מצה הוא לילה הראשון לבד, ואחר כך הוא רשות כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (פסחים קכ.) על פסוק "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך" (דברים טז, ח): מה שביעי רשות, אף ששה רשות, ולילה הראשונה חובה כו'. כי התהפכות נפש הבהמית הנזכר לעיל, שעל ידי זה ניתן מצוות אכילת המצות, העיקר הוא בששה מדותיה - חסד גבורה תפארת, נצח הוד יסוד, שבהם היה השבירה. וזה סוד "ששת ימים תאכל מצות" אך לרמז בהתהפכות ששה ימים הם ששה מדות האלו על ידי המצה.

בפסח יש מצווה לאכול מצה בלילה הראשון. יש מצווה לאכול כמות מסוימת, בצורה זו ובצורה אחרת; זו המצווה. בימים הבאים אני יכול לאכול מצה, אבל אינני חייב לאכול מצה. אם אני לא אוהב מצות אני לא אוכל מצות. לאחר הלילה הראשון

וכל זה הוא המשכה בבחינת גילוי ולא בבחינת העלם כבמצה, שהיא ענין אמונה הנזכרת לעיל. מה שצריך להיות בימי העומר הוא לא רק גילוי האמונה כאמונה, כתפישת עולם, אלא התגלות האמונה בבחינה שבפועל, בעבודת הנפש. נניח בשבוע של מידת התפארת, הבעיה היא איך מתקנים את מידת התפארת. יש את המידה הזו בנפש הבהמית, ואני צריך לטפל בה ולתקן אותה, ולשכלל אותה, עד שהיא תהיה כלי יותר טוב להשגה של מעלה.

עד שאחר כך, בשבועות, ניתן התורה בחינה אמיתית, מוחין דגדלות, שהיה גילוי אלקות בתכלית בנשמות ישראל. זה ההבדל: ביציאת מצרים, בגילוי של מצרים, אז כתוב שהיה במוראים גדולים "ביד חזקה ובזרוע נטויה". כמו שאנחנו אומרים בהגדה: "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים" לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף אלא הוא בעצמו. אבל, הוא נגלה בדרך של אמונה, בדרך של הרגשה שיש שם 'משהו'. זה היה בלילה הראשון. מכאן והלאה אני צריך לשכלל את הדבר הזה עד שהוא יגיע ויהיה בבחינה של 'השגה' בשבועות.

ישנה מצוות אכילת מצה, נמשך כוח האמונה בכללות, מפני שניתנת לנפש היכולת והאפשרות להאכיל את הנפש הבהמית במשהו, שאפשר יהיה לחנך אותה. וזה עניין שעושים מפסח והלאה.

ואחר כך באים ימי הספירה, מ"ט (49) ימים, שהוא בחינת התחלקות בפרטי פרטות ז' מדות, שכל א' כלול מז', ובאמרו 'היום יום אחד לעומר' ממשיך הארה ממדות עליונות במדה א' דכנסת ישראל, ומשם על נפשו האלקית, להאיר את המדה פרטית דנפש הבהמית, להפכה מחשך לאור. בספירת העומר עוסקים באותם שבע המידות. חסד, גבורה וכן הלאה. קודם האור הזה מגיע מלמעלה ואחר כך הוא הולך למטה. ואחר כך צריך להיות שהאור הזה יאיר על הנפש הבהמית, לשנות אותה מהתכונות שלה, ומהמידות הטבעיות שלה, להיות משהו אחר. להפכה מחושך לאור. וזה סוד 'לעומר', שהמשכה היא לתוך העומר שהוא משעורים, מאכל בהמה, רוצה לומר 'נפש הבהמית'. את העומר היו עושים משעורים, שהוא מאכל בהמה. צריכים להאכיל את הנפש הבהמית כל פעם בעומר חדש.

מגילת שיר השירים מתוך "חמש מגילות"

שיר השירים הוא שיר אהבה, אהבה כוללת וגדולה המכילה את כל סוגי האהבה ודרגותיה: מאהבת האיש והאישה המאבדים ומוצאים זה את זה דרך אהבת הנשמה לאלוקיה ועד לאהבה הכללית בין ישראל והקב"ה. זהו שיר האהבה והגעגועים, שיר מסירות הנפש והדבקות, שיר הגלות והגאולה. ואולם אין אלו שירים נפרדים אלא שיר אחד, שיר השירים, המכיל את הלהט המוחשי של אהבת האיש והאישה, את כלות הנפש והדבקות של אהבת הנשמה ואת המשמעות והשגב שבאהבת ישראל והקב"ה - הכל באהבה אחת.

כל שיר הוא קודש, הוא התעלות אל מעלה ומציאות גבוהות יותר; כל שיר הוא במובן מסוים שיר אהבה שעולים בו אל מקום מפגש האוהבים שהוא נבדל וקדוש מהדרגות הקודמות, דרגות הפירוד. ועל שיר השירים אמר ר' עקיבא: "אין כל העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל; שכל הכתובים קודש, ושיר השירים קודש קודשים" (מסכת ידים גה).

קריאת שיר השירים נקשרה לחג הפסח משום גילוי האהבה הגדול, הראשוני, בין הקב"ה וישראל שהיה ביציאת מצרים, וכלשון הכתוב: "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב,ב). ואף מתוך דברים הכתובים במגילה עצמה - "כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו; הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע" - נראה כי התרחשות הדברים היא בזמן האביב.

עבדתי על פסח

”

ברגע שעם ישראל רואים שפרעה עדיין רודף אחריהם, אז זה עושה את ההתעוררות האחרונה להתקרב לאביהם שבשמים. "אז ישיר משה" הוא התוצאה של "פרעה הקריב"; פרעה בעצם גורם לכך שתהיה שירת הים, מפני שבלי פרעה, בלי זה ש'פרעה הקריב' אי אפשר היה לשיר את שירת הים. מופיע כבר בשם הבעל שם טוב, שבפסוק בשירת הים שבו מופיעה כאילו התמצית של פרעה - באותו פסוק מופיע "אלופו של עולם". בפסוק: "אמר אויב ארדוף אשיג אחלק" (שמות טו, ט), יש חמישה אל"פים אחד אחרי השני, חמש פעמים "אלופו של עולם". כלומר, בתוך "האמר אויב" - שם מסתתר אלופו של עולם, שם אלופו של עולם מתגלה. לכן "פרעה הקריב"; מהצד הזה, על ידי הלחץ שהוא עשה, פרעה יוצר את התהליך של הצמיחה, מפני שהוא גורם ש"אז ישיר" ישראל, והוא לא היה יכול לשיר בלי פרעה.

בהיקף יותר רחב, בקטע מאוד פיוטי באחד הסיפורים של רבי נחמן מברסלב הוא מדבר על כך שכל הקולות בעולם הם קולות של כאב. כל העולם כואב ומתוך הכאב הוא משמיע קול, או שהוא משמיע קול ברגע שהכאב מסתלק. אבל אחר כך, באותו הקשר הוא מדבר על כך שאיך נוצרת השירה? איך נוצר הניגון? הניגון כאילו נוצר מזה שיש כל כך הרבה כאבים, אבל כשהם מצטרפים בצורה מסוימת, באיזושהי הרמוניה, נוצר מזה הניגון. המנגינה נוצרת מהתמצית שאני מוציא מתוך כל הכאבים; מכל כאב קטן ומכל הנאה יוצאת אנחה, או אנחה של רווחה או אנחה של כאב, מן האנחות האלה נוצרת אחר כך המנגינה. במובן הזה של "אז ישיר", השירה היא המסקנה של "פרעה הקריב"; של כל המצוקה, של כל הלחץ, של כל הצרה - אז יוצא העניין הזה החוצה.

”

(ביאור תורה אור ד"ה ויהי בשלח)

אל תוך הים

**ראיון* של הרב בטלוויזיה הצרפתית
עם ג'וזה אייזנברג על קריעת ים סוף
במחשבת החסידות**

מציאות שקיימת על השטח, על הרקע של הדברים. לעומת זאת מציאות הים, רובה מציאות שלא רואים. המציאות של הדברים שבים, ההווה של הים, היא בעצם המיסתורין. הים הוא הסמל למכלול הגדול, למהות הגדולה שהיא כולה מכוסה ונסתרת, ושכל מה שקורה בה, קורה בפנים ואיננו מופיע כלפי חוץ. במובן מסוים כולנו, בני האדם, בדרך כלל יצורים של יבשה. אנחנו חיים על השטח וכל החיים שלנו הם חיים של גילוי. למעשה האופן שבו אנחנו מתפקדים, האופן בו אנחנו מתייחסים אחד לשני, הוא תמיד אל הגלוי, אל מה שרואים בעין. מה שלא רואים לא קיים מבחינתנו, ולכן מן הצד הזה, בתור בני אדם, הים הוא בשבילנו המסתורין הגדול. מן מרחב גדול שאני רואה רק את הקצה העליון שלו אבל אינני רואה מה מתרחש בפנים. זהו ה'עלמא דאתכסיא' - עולם נסתר, עולם נעלם, עולם מכוסה. במובן אחר, שהוא נכון גם בתוך העניין הזה, החיים באים מהים. הם עולים אחר כך ליבשה, אבל המקור הראשון הוא בים. הים הוא

ההתגלות של קריעת הים

ג'וזה: הרבי כותב שעניין קריעת ים סוף לא היה להעניש את המצרים, הייתה יכולת להעניש אותם בצורה אחרת, העניין הוא ההתגלות. לא התגלות של כוח שהייתה במצרים, אלא התגלות של משהו אחר לגמרי.

הרב: בקריעת ים סוף יש מעבר: לא רק שהמים נעשים למקום שאפשר ללכת בו, אלא שהים הופך להיות יבשה. יש הבדל במהות בין ים ויבשה, אלה לא רק שני מצבים של כדור הארץ שאחד הוא באופן כזה והשני באופן אחר, אלא הם שני מצבים של הווייה, הם שונים אחד מן השני גם בצורה שבה הם מופיעים וגם באופן שמתייחסים אליהם.

באופן כללי מאד, מדברים על זה שהים הוא מה שנקרא 'עלמא דאתכסיא', העולם הנעלם. היבשה היא 'עלמא דאתגליא'. במובן מסוים, היבשה היא אותם הדברים החיים ופועלים על השטח, זו ההגדרה בעצם של מה שאנחנו קוראים יבשה. זו

*הראיון פורסם כאן בעבר בחלקו הקטן, וכעת אנחנו מפרסמים אותו במלואו

הזה, גם כל המחשבות שלנו הן מחשבות של יבשה, ובמבנה הזה אנחנו נמצאים בתוך נקודה של יבשה, כשבועצם מסביב (וזה מופיע בכמה תיאורים), נמצא הים המקיף אותנו מכל הצדדים. אנחנו בעצם חיים על אי ביבשה.

רק חלק קטן מהאדם יוצא החוצה, אלא שההבדל הוא שבתוך התפיסה שלו הוא בנוי הפוך. אנחנו רואים את הקצה התחתון ולא את הקצה העליון של האדם. במובן מסוים, למרות שבספרות הזו מדובר הרבה מאד גם על מה שקוראים לו: 'התת מודע', בסופו של דבר התפיסה האמיתית של המיסתורין היא לא מה שנמצא מתחת לתודעה אלא מה שנמצא מעל התודעה. הקומה של האדם מגיעה עד השמים, ורק את הקצה התחתון שלו אנחנו רואים פה בתוך היבשה, וכאילו הוא כל כולו שקוע בתוך החלל הגדול ובתוך הים הזה. ומה שנתגלה אחר כך הוא רק חלק קטן, אלא שזהו החלק שבו אנחנו פועלים. זה חלק ההכרה שלנו.

ג'וזה: אז בקריעת ים סוף קורה משהו, ואולי אפשר להגיד שקורה משהו שמאוד דומה לבריאת העולם. בבריאת העולם היבשה מופיעה מתוך המסתורין של הים, "יקוו המים אל מתחת השמים למקום אחד ותראה היבשה", רק קצת מהמהות, מהמציאות האלוקית, מתגלית, ובקריעת ים סוף רואים אותו דבר, שמתוך הים פתאום מופיעה היבשה.

הרב: בעצם אלה שני תהליכים שמאד

ההתחלה של הבריאה, אבל בתוך המים הבריאה היא בגדר מיסתורין. כשהיא יוצאת מן הים ליבשה היא נעשית בריאה גלויה, אבל היא משנה גם את האופן של החיים שלה, היא לא חיה באותו אופן בים כמו ביבשה.

ג'וזה: אולי אפשר לחשוב שהיחס הזה בין ים ליבשה, נמצא גם באדם עצמו. אמרת שהאדם חי בשטח היבשה, אבל לפי אדמו"ר הזקן (ולפי העץ חיים) הנשמות באות מן הים, והגוף הוא "עפר מן האדמה", זאת אומרת, אנחנו מין קואורדינציה של יבשה - גילוי גופני, ושל מיסתורין - הנשמה שלנו שבאה מן הים.

הרב: באופן אחר, בתור בני אדם, אנחנו בעצם יצורים אמפריים. אנחנו תמיד חיים בשני עולמות, כמו צפרדעים - חלק בים וחלק ביבשה. אנחנו חיים חלקית בעולם החומרי וחלקית בעולם הרוחני. אנחנו בעצם יצורים כפולים, מפני שאנו כלולים מגוף ונשמה. אלא שהקיום שלנו בהווה, קיום המציאות העכשווי שלנו, הוא קיום של גילוי. המיסתורין אמנם הוא חלק מההווה שלנו, אבל הוא דבר שאנחנו לא יודעים אותו, אנחנו לא מוצאים אותו. העובדה שהמסתורין הוא חלק מתוכנו, היא גם המפתח שלנו להגיע אליו. איננו מגיעים למקום שהוא לגמרי אחר, אלא במובן מסוים אנחנו מגיעים כאילו אל תוך הים, אנחנו חוזרים הביתה. אלא שהבעיה שלנו היא שהקיום העכשווי שלנו, הקיום ההווה שלנו, הוא תמיד קיום של יבשה, קיום גלוי, ובתוך הקיום הגלוי

דומים מבחינה חיצונית. מפני שבשני התהליכים האלה יש עניין של הפיכה כמו בשיר המפורסם "יום ליבשה נהפכו מצולים". אבל בתוך התהליך הזה של הפיכת הים ליבשה יש הבדל עצום בין הבריאה לבין קריעת ים סוף. בבריאה, היבשה יוצאת ומתגלה מתוך המים; בקריעת ים סוף קורה דבר אחר: הים נפתח ואני רואה בתוכו את היבשה. התהליך של הבריאה הוא התהליך של דה-מיסטיפיקציה, שהסוד נעלם, אני רואה רק את הגלוי. בקריעת ים סוף, יש דבר אחר: אני נכנס אל תוך הים. אני לא יוצא מן הים החוצה אל היבשה, אלא אני נכנס פנימה אל תוך הים - ושם אני רואה יבשה. כלומר, במובן הזה, התהליך של קריעת ים סוף הוא רוורסיה של התהליך של הבריאה. במובן אחד התהליך של הבריאה נתפס באופן כללי בתור תהליך של צמצום, של הסתר פנים, שאני לא רואה יותר ים; אני לא קיים יותר בים. בקריעת ים סוף אנחנו מושלכים בחזרה אל תוך הים ואנחנו רואים את כל העומק של המציאות. אבל אנחנו רואים אותו באיזשהו אופן ביבשה, אז אנחנו רואים בים סוף את כל מה שיש בכל העולמות.

מכאן המאמר של חז"ל ש'מה שראתה שפחה על הים לא ראה יחזקאל הנביא', מפני שבמובן מסוים זה דימוי כאילו כל השמים נפתחים, כל המסתורין נפתח בבת אחת. העולם נחתך לפלח ואני יכול לעבור, אני רואה את כל המציאות של העולם, בכל השכבות שלה בבת אחת, בראייה אחת. ולכך העניין של קריעת

ים סוף הוא היכולת להיכנס אל תוך הים. אבל להיכנס אל תוך הים ולהישאר באיזשהו אופן ביבשה, שזהו מה שהוא במקום אחר הוא קורא לו הפרדוקס של 'איחוד הנמנעים'. ולפרדוקס הזה שהוא מדבר עליו הרבה מאד פעמים, ומופיע הרבה בכל הספרות היהודית, כשאנחנו

**בקריעת ים סוף אנחנו
מושלכים בחזרה אל
תוך הים ואנחנו רואים
את כל העומק של
המציאות. אבל אנחנו
רואים אותו באיזשהו
אופן ביבשה, אז אנחנו
רואים בים סוף את כל
מה שיש בכל העולמות.**

מדברים על דברים שהם פרדוקסליים, אנחנו אומרים שזה קשה 'בקריעת ים סוף'. למשל, אומרים שנישואין של אדם הם כקריעת ים סוף; מפני שגם שם יש אותה בעיה בעצם, של צירוף של שני ניגודים. ההנחה היא שאיש ואשה הם שני עולמות לגמרי שונים אחד מהשני. ואם לא היה משהו מיוחד שמצרף

הדברים זורמים, המאגר הגדול שממנו כל המציאות שופעת אליו ויוצאת ממנו. כך, מבחינה זו, זה כאילו לחזור אל השורש שבו כל הדברים נמצאים במצב לגמרי שונה.

ג'וזה: איזה מין רחם קוסמי היה אפשר להגיד.

הרב: במובן הזה ה'מלכות' שהיא אישה - היא הים, שממנו כולם באים ואליו כולם חוזרים; זה מה שקוראים ה'אמא' תתאה' של כל המציאות. בצד הזה קריעת ים סוף היא לא רק החזרה, אלא היא החזרה באופן שבני אדם אינם משיגים אותו. משום שהם באים מתוך מצב שבו הם נמצאים באותה התייחסות אינטגרטיבית, שהם אחד עם הסביבה שלהם. כך נמצא תינוק ברחם אמו, אחרי שהוא נולד הוא לעולם לא יכול לחזור יותר למצב כזה של אינטגרציה גמורה, למרות כמה שהוא רוצה לעשות את זה, הוא כבר לא יכול לעשות. קריעת ים סוף במובן הזה, היא שהעולמות נפתחים ואז איכשהו אפשר להיות בתוך הים ביבשה, שזה לא רק עניין של התגלות של דברים גדולים של מעלה, אלא התגלות של המציאות בתמונה אחרת.

ג'וזה: זה אומר שיהיה מצב כזה של רגל אחת על הארץ ורגל אחת בשמים.

הרב: זה מצב יותר מסובך. מפני שזה מצב שבו בן אדם כאילו נמצא על הארץ ומסתכל בתוך השמים. זה בדיוק המצב שהוא מתאר אותו, שהשמים והארץ כאילו מתערבבים אחד בשני, וזהו קריעת

אותם, שמקשר אותם יחד, הם לעולם לא היו יכולים להישאר ביחד. ולכן התפיסה שיש פה היא שהפרדוקס של ההשתייכות יחד, הוא אותו פרדוקס של קריעת ים סוף שהוא להעמיד שני דברים שהם כאילו סותרים אחד את השני שהם יהיו בתוך מציאות אחת. כלומר להעמיד את הדבר שבלתי אפשרי במצב שהוא אפשרי.

ג'וזה: אדמו"ר הזקן אומר שבתהליך בריאת העולם היה עולם אחד, עולם האצילות, שזה עולם שאדם לא יכול להבין מה קורה בו. ויש שלושה עולמות שהם עולמות של התגלות. ושהעולם האחד קוראים לו ים, והעולם השני דומה ליבשה. ובפעם הזאת, שלגמרי יוצאת מן הכלל, לעם הישראלי, בעצם לאדם, ניתן לראות משהו שלא ניתן לראות לאדם. זאת סמליות קריעת ים סוף לדעתו.

הרב: למעשה יש בכלל צד מסוים שהים הוא העולם עליון שבו יש אינטגרציה שלמה של המציאות. בתוך העולמות הנגלים, העולמות לא נמצאים באינטגרציה. דברים נמצאים הם נפרדים אחד מן השני. ובצד מסוים האדם כאילו לא יכול להיות בתוך עולם אינטגרטיבי, מפני ששם הוא לא יכול להיות 'אני' - הוא לא יכול להיות קיים. המציאות של האדם הנגלה בתוך עולם כזה הוא חלק מהתחום הזה, מן המיסתורין הזה. הים הוא חלק מסוים או הגדרה מסוימת של מה שקוראים לו: 'מלכות דאצילות'. המכלול שאליו כל

ים סוף. ולכן היה צריך לעבור דרך ים סוף - כדי לעשות את ההכנה לכל מה שיהיה אחר כך, את המעבר לכל התהליכים שקורים אחר כך לעם ישראל.

הבדל מהצד הזה בין הדג והים שהוא חי מסביבו. הוא כאילו חלק מהים שקיבל איזה גיבוש, אבל הוא עדיין חלק מן הים. הוא זורם בתוך הים.

חיים בתוך המים

ג'וזה: כנראה זה מעבר של איחוד עם האצילות, מציאות אלוקים, מפני שבזוהר אומרים שהנשמות הם כמו דגים בים של אצילות, זאת אומרת מצב שאין פירוד כלל. אז כנראה שכשבני ישראל נכנסו לים סוף הם נכנסו למצב של איחוד הנשמה שהוא מתנגד למצב החיים שבו יש מאבק שבין גוף ונשמה, והנשמה לא אחידה עם הגוף ולא עם מקורה.

הרב: קודם כל ההבדל הראשון שהוא מדבר עליו הוא גם בין השאר ההבדל בינינו, שאנחנו חיים על היבשה - אנחנו לא חיים בתוך המדיום שלנו, אלא על גבי המדיום שלנו - לבין הדג שנמצא בתוך המים, שהוא חי בתוך ההוויה שלו מכל הצדדים. יש גם צד אחר בתוך העולם של הים: הדג שחי בתוך הים חי בכל השכבות של הים מלמעלה למטה. בתוך העולם שלנו יש לנו חלוקה מאד חותכת בין למעלה ולמטה, בין גבוה ונמוך. בתוך הים החלוקה הזו איננה קיימת, והברואים של הים חיים בשלמות בתוך המים. הדבר הנוסף שהוא מעניין, והוא גם נתפס בבחינה מסוימת כך בתוך ההלכה, שהדג לא נחשב רק חי בתוך המים, אלא הדג הוא בעצמו כאילו חתיכת מים. הדג הוא בעצמו חלק מן הים, אין שום

ג'וזה: ההתאחדות הזאת של הדג עם הים היא גורמת שהדג נחשב לטהור, ולכן אין שחיטה לדגים, אבל בכל זאת יש דגים שאינם טהורים.

הרב: יש גם דגים שאינם טהורים, ומפני שבתוך עולם האצילות יכולים להיות באופן תיאורטי הוויות שהם לא לגמרי טהורות. אבל יש צד אחר: כל הדגים, גם אלה שהם לא טהורים למדי, נחשבים לים. זאת אומרת הם נחשבים לחלק מהמים. מן הצד הזה יכול להיות שמותר לי או אסור לי לאכול אותו אבל הוא עדיין חלק מתוך המציאות של המים. הוא נחשב חתיכת מים בעצם והוא מוגדר בתור שכזה. מעניין שאפילו בצד של ההלכה כל אותם היצורים כמו למשל כלבי ים שבורחים ליבשה, כשיוצאים ליבשה הם כבר לא דגים. דג הוא דבר כזה שחי רק במים ומתוך המים, שכל החיים שלו הם רק בתוך המים. זהו הצד של הנשמה כמו שהיא נמצאת בתוך עולם האצילות, שהיא נעשית אז חלק מתוך האצילות בעצמה. היא לא עוברת רק בתוכה, אלא היא חלק ממנה. כמו שאומרים שנשמת האדם היא 'חלק א-לוה ממעל'. היא חלק מתוך המהות הזו שכוללת אותה.

ג'וזה: זאת אומרת חלק מאותו דבר אחד. הוא מדגיש שאם מוציאים את הדג מהים

אז הוא מיד מת - רוצה להגיד שאם הנשמה נפרדת ממקומה אז אין לה קיום

הרב: זו ההגדרה של כרת - גם בנוסח של הרמב"ם, גם בנוסחאות אחרות - שכשבן אדם מנתק את עצמו באופן חד משמעי

**בתוך העולם שלנו יש
לנו חלוקה מאד חותכת
בין למעלה ולמטה,
בין גבוה ונמוך. בתוך
הים החלוקה הזו איננה
קיימת, והברואים של
הים חיים בשלמות
בתוך המים**

וסופי מן האלוקי הוא מת, מפני שאין לו יותר חיות, אין לו יותר קיום. תמיד השאלה היא איך הוא יכול לחיות בתוך היבשה, שזוהי שאלה מסוג שני: איך הנשמה בכל זאת מחזיקה מעמד ביבשה? ועל זה יש תשובה שמופיעה בכמה מהספרים שלו, מה שהוא קורא לו בצורה מאד פיוטית: 'חבל הכסף'. הוא אומר שהנשמה כאילו קשורה בטבור, יש לה חבל שקושר אותה עם הקדוש ברוך הוא, ואת החבל הזה היא צריכה לשמור - זה חוט החיים שלה, חבל הכסף.

במובן הזה כל עוד היא קשורה היא עדיין חלק מן המהות הזו. זהו המקום שבו החיים שלה זורמים, ועליו היא צריכה לשמור, וכך היא עדיין יכולה כאילו לחיות בתוך היבשה. אבל מבחינת התודעה העצמית של האדם הנברא, האיש ביבשה חי באופן אחר. הוא חי ורואה את עצמו בתור 'אני'. ולא רק בתור 'אני', אלא בתור מציאות לגמרי נבדלת.

אמונה מתוך העצמי

ג'וזה: בטוח שנס קריעת ים סוף הוא לא היה נס תיירותי, שהקב"ה לא רצה רק לגלות להם את היופי של הקרקע של ים סוף. הוא רצה לגלות להם משהו אחר, אפשר להגיד הוא רצה לגלות להם את האפשרות של ההתגלות. וזה היה שוק לעם ישראל, בגלל שהיו לזה שתי תוצאות מאוד חשובות: "ויראו", "ויאמינו".

הרב: במובן אחד זה גם ההבדל בין ההתגלויות השונות. יש התגלות של "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים", בזמן מכת בכורות, יש קריעת ים סוף, ואחר כך יש מעמד הר סיני. בשלושת המקרים הללו יש התגלויות מאד מזעזעות, מאד תהומיות, ויש ביניהן הבדל, כמו שהוא מסביר, שיש הבדל בין התגלות אחת לשנייה - ההתגלות בקריעת ים סוף היא בעצם, זה תיאור עתיק, שמישהו תיאר את מה שהוא קרא 'הרגש הדתי' בתור: 'הרגש האוקיאני'. במובן מסוים, העניין של לעבור בתוך הים ביבשה, זה סוג של התגלות. זה לא התגלות של ה'אחר'

בכמה דרכים.

אנחנו מדברים על האמונה שלפני יציאת מצרים שהיא האמונה הראשונית, אם אפשר לומר הפרימיטיבית. היא האמונה שאני לא יודע, ובכל זאת אני מאמין. זוהי אמונה במובן זה של 'נאמנות'. אני מסכים שיש דבר מסוים. וזה נכון מבחינת השפה העברית, שאמונה ואמת באים מאותו שורש. כאן האמונה בעניין של קריעת ים סוף היא מה שהיינו קוראים באופן אחר ה'התאמתות', התפיסה של האמת. "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", זה שאני רואה. זה באמת כנה. כל מה שאני האמנתי קודם אני מגיע לראות אותו בבחינת ההתאמתות. ובחינת ההתאמתות הזו היא שפעם אחת כל מה שאני שמעתי עליו כל החיים, ודורות אחרי דורות - אני עובר בתוך ים סוף ואני רואה אותו בראיה מוחשית, בראיה שבאה מתוך האני, מתוך העצמי שלי ולא מבחוץ. וזה מה שהוא אומר שבקריעת ים סוף המוטיב המרכזי הוא "זה א-לי ואנוהו". "זה", במובן הזה שאני יכול להראות באצבע - זה, כך הדבר הזה, זה מה שאני רואה. שזה ההבדל בין ה'הוא' של הנסתר, לבין ה'זה' של הנגלה. כמו שיש תיאור גם כן מאד פיוטי, שהאמהות עוברות בתוך הים והילדים יונקים ובאמצע הילד מפסיק לינוק ומראה באצבע - "זה א-לי ואנוהו". התפיסה היא פה שגם התינוק הקטן, כמו האיש המבוגר, פתאום רואה את זה. מה שהיה כל הזמן ה'הוא', ה'אחר', הופך להיות ה'זה', הקרוב, המיידי. ולכן יש תפיסה אחרת בכלל של אמונה שהיא התשתית

בכלל, ה'אחר' בעצם; אפילו במובן מסוים, עם כל מה שיש בזה התגלות של טרנסנדנציה - זו לא התגלות של הדבר הטרנסצנדנטלי במהות, זו סוג של התגלות שבו אני כאילו שוקע אל תוך המציאות, אל תוך האינסוף של עצמי. זו התגלות שבה בן אדם חוזר אל תוך התהום של ההווה העצמית, והיא המכשיר להתגלות שבאה אחר כך, של ה'אחר בעצם'. היא עושה את המכשיר לא בנוסח של תאלס, רק 'לדעת את עצמו', אלא היא התגלות הרבה יותר עמוקה. זה לא שהשמים נבקעים בפעם הזו, אלא הים נפתח, ואני מגיע עד התהום הזו שבה אני מצליח לראות את המציאות חתוכה לגמרי, כדי שעל הבסיס הזה אני אוכל להגיע אחר כך להכרות אחרות.

זאת אומרת, אני צריך לדעת למה אני מסוגל לפני שאני יכול למשל לקבל את התורה. וכדי לדעת מה יש בתוך המציאות שלי, יש בקריעת ים סוף התגלות כזו שבה כל הדברים נפתחים פתח אחר פתח עד שאני רואה. והראיה הזו היא - "ויאמינו בה" ובמשה עבדו". יש פה התגלות אמונה שהיא לא מצד זה שראו נס גדול, שראו פלא גדול. אלא אני רואה איך נראית המציאות. ההגדרה של האמונה חוזרת פה כמה פעמים; לפני יציאת מצרים: "ויאמן העם", יש אופן שני של קריעת ים סוף: "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", ויש נוסח במתן תורה ששוב חוזר: "וגם בך יאמינו לעולם". ממש אותו מוטיב של אמונה. והוא מראה את האופנים השונים של העניין של אמונה

של כל הדברים. פעם אחת, אני רואה.

ג'וזה: אתה אמרת שדווקא פעם אחת. אני חושב שזה היה חד פעמי, פתאומי, איזה מומנט מבריק, שדומה לאינטואיציה - כי אחר כך שוב הים שוב מכסה את היבשה ויש לנו רק את המומנט הזה בתולדותינו כדי להגיע שוב להתאמתות הזו.

הרב: יש לנו מומנט של זיכרון, אבל אנחנו מאמינים, וזה חלק מכל המוטיב של כל החגים, שהחג בכלל - הוא דבר שיוצר כאילו חקיקה, חתך, בתוך המציאות. שהמאורעות ההיסטוריים האלה לא רק ארכיטיפים, אלא הם כל אחד מהם יוצר איזושהי, אם אפשר לקרוא לזה, מוטציה גנטית בתוך עם ישראל. את המאורע בעצמו אנחנו לא חשים יותר. מהבחינה הזו המאורע הוא חד-פעמי. אבל נשאר הזיכרון של המאורע, החקיקה של המאורע נשארת הלאה בתוך החג.

ג'וזה: אם משתמשים בביטויים ביולוגיים אפשר להגיד: הירושה הגנטית שלנו.

הרב: הירושה הגנטית שלנו. נוצרה כאילו מוטציה, שהיא אותו רגע שבו אנחנו ראינו במובן הזה עין בעין. הרגע הזה שראינו עין בעין - אנחנו שוכחים אותו במודע, אבל הוא קיים בתוכנו באופן לא מודע, והוא נותן לנו אחר כך את אפשרות לסמוך עליו, להישען עליו. גם מה שאינני זוכר, אינני יודע, אני יכול לא רק שלא לזכור את המאורע הזה, אני יכול גם לכפור במאורע הזה, ובכל זאת הוא נמצא, הוא צועק מתוך הגנים שלי.

העניין הזה של "זה א-לי ואנוהו", כמה שאני לא רוצה אותו הוא עדיין נשאר שם. הוא נחקק שם. אני לא יכול לצאת ממנו.

ג'וזה: מה שגם מעניין בכל הסיפור של קריעת ים סוף שהוא מסביר לנו איזה סוד לגבי משה רבנו, בגלל שהוא אומר שמשה בא מהים, משה בא מ'עלמא דאיתכסיא', וזה מסביר את הקשיים של הקומוניקציה שהיו למשה רבנו.

הרב: הוא מדבר במקום אחר על משה רבנו, הוא אומר שיש אנשים שהוא קורא להם בזוהר "נוני ימא דאזלין ביבשתא" - דגי ים שהולכים ביבשה. יש בן אדם שמעולם לא יצא ביבשה. הוא חי בתוך ה'עלמא דאתגליא' כמו ב'עלמא דאתכסיא'. בשבילו העולם הגלה הוא לא עולם נגלה. לכן נאמר על משה "כי מן המים משיתיהו". משה בא מתוך המים, ובשביל משה המצב של קריעת ים סוף זה המצב הנורמלי של ההווה שלו. ולכן הוא עומד במרחק מול כל האנשים האחרים ובגלל זה באמת הוא לא מבין את האנשים, הם לא מבינים אותו, הוא כבד פה וכבד לשון. כמו שכתבו בספרים: כבד פה בתורה שבעל פה, כבד לשון בתורה שבכתב. הוא נמצא בדרגה כל כך גבוהה שהדיבור, הקומוניקציה, לא רק עם בני אדם אלא עם הדברים ששייכים לבני אדם, היא לא המציאות שלו, היא לא חלק מהעולם שלו. מופיע בספר במדבר שמשה בא בטענה ואומר: מאיפה הוא יכול לתת לאנשים לחם

בחיים הללו בתוך היבשה, בתוך העולם הזה. אדם יהודי נתבע כאילו לקחת את האוניברס שלו מסביב, וללכת איתו בכל מקום שהוא הולך. לקחת איתו את הים הגדול בתוך כל מקום שהוא הולך איתו ביבשה.

ג'וזה: זה מאוד אופייני למצב ישראל, שדג ביבשה הוא בגלות.

הרב: דג ביבשה הוא בגלות, והעובדה שהוא יכול לעשות מה שנקרא "ויפרו וירבו וישרצו", שזהו קיום של דגים, חלק מזה הוא גם הפרדוקס שלנו - להיות דגים ביבשה. זאת אומרת, כשהוא מת בתוך הגלות זה לא פלא, כשהדג בא ליבשה ומת - שם לא קרה שום דבר. אבל הדג יכול להמשיך כאילו לחיות ביבשה, כמו שתיארו שהוא חי בעצם החיים שלו עם המבנה הדתי, התפילות: בכל מקום שהוא מתפלל, הוא מתפלל על הגשם של ארץ ישראל, על עונת הגשמים של ארץ ישראל, ועל הארץ של ארץ ישראל. הוא חי את החגים שלו, את העולם שלו. במובן הזה הוא חי בגלות כדג ביבשה. הוא אפילו לא אורח, הוא מסתובב פה במקרה בתוך עולם שלו.

לאכול. במובן מסוים יש חוסר הבנה כזה - הוא לא מבין אנשים רוצים לאכול, זה מה שאנשים צריכים להתעסק אתו? על זה אנשים בוכים? שיהיה להם לחם לאכול? ולכן הוא צריך שיהיו לו מתווכים שיוכלו לתרגם, לא את השפה שלו אלא לתרגם את המחשבה שלו למטה. אבל הוא בעצמו בצד הזה הוא איש של הים שאף פעם לא יצא ליבשה. מהצד הזה זה באמת החזרה של "ויאמינו בה" ובמשה עבדו". פעם אחת לא רק מבינים את ה' אלא הם גם מבינים את משה. זו פעם ראשונה שהם יכולים להבין את העולם של משה ולראות אותו מבפנים. משה שהיה בשבילם כל הזמן זה, בזמן של מעמד הר סיני הוא האיש שהם מבינים אותו מפני שבאותה שעה כולם באיזשהו אופן מגיעים למדרגה שלו, ואז הם רואים אותו דבר.

בתוך הים - ביבשה

ג'וזה: אולי בתוך המסקנה אפשר להגיד שמה שכתוב שהנשמות הם דגים זה עוזר לנו להבין למה יעקב ברך את ישראל "וידגו לרוב בקרב הארץ", שכל תולדות ישראל הם תולדות של עם שהוא חי בארץ הגולה וזה מעשה ניסים.

הרב: זה מעשה ניסים, וזה גם הניסיון שכל כמה שהוא חי באדמה - הוא עדיין "וידגו בקרב הארץ", להיות דג על היבשה, אבל לחיות כמו דג. לא להיחנק ביבשה אלא להמשיך את החיים שלו עם כל מה שיש

ביאת המשיח

מתוך המאמר "יסודי אמונה"

האמונה בביאת המשיח היא עיקר אמונה. אך אין זה רק דבר שחובה להאמין בו, ומעבר לזה להניח לו עד שיתרחש: אפשר לומר כי לפחות בחמש מאות השנים האחרונות הושמה באמונה זו הדגשה שונה, ואף התחולל בה שינוי משמעותי ביחס למה שהיה בעבר. בעוד שבדורות קודמים הייתה האמונה בביאת המשיח פסיבית, הרי בעידן האחרון מקבלת האמונה הזו יותר ויותר את הצורה של "להביא לימות המשיח" - לא במשמעותו המקורית של משפט זה אלא במובן חדש: המאמץ וגרעין היסוד של עבודת העם הם הפעולות שאנחנו יכולים לפעול כדי להביא את המשיח.

ביאת המשיח איננה סיום מאושר של חיינו, אלא תפיסה שונה של מהלך ההיסטוריה האנושית. מהלכי ההיסטוריה יכולים להיות - ואף היו לא פעם, בעיקר בתולדות עם ישראל לדורותיו - מלאים תהפוכות, מעלות ומורדות: גלות, גאולה, ושוב גלות ארוכה. הסתכלות כזו הופכת את ההיסטוריה האנושית ואת מעשיו ומאבקיו של האדם לשיטוט וטיול בתוך מאורעות הזמן, שבהם התקופות וההתרחשויות השונות הן עניינים מזדמנים ואקראיים, וההיסטוריה כולה נתפסת כסיפור שאין לו כיוון מוגדר או סוף אמיתי. התפיסה של ביאת המשיח נותנת לכל מהלך ההיסטוריה האנושית ולכל פרט ופרט בה, ובוודאי - להיסטוריה היהודית, מובן ופשר. אין היא בבחינת הדובדבן שעל לקצפת, "הפי אנד" סתמי המודבק בשרירותיות לסיפור. תפיסת המשיח בעצם אומרת שכל מה שקורה בעולם הוא חלק מן המהלך לקראת העלייה הזאת.

הידיעה הזו חשובה לא רק לעצמה או כנחמה לסובלים: היא מעניקה משמעות לכל המתרחש. היא מגדירה את "ספר תולדות אדם" (בראשית ה,א) כמהלך מכוון-מטרה שצריך להתאמץ להגיע להגשמתו. המשיח איננו בגדר הבטחה נאה וסתמית לעתיד טוב, אלא הוא הגדרה הרבה יותר חריפה של סוף ההיסטוריה. ההיסטוריה האנושית, ברובה הגדול, היא סיפור של מצוקות, מלחמות ותלאות, ופה ושם גם של היציאה מהן. ואולם אנו מאמינים שמהלך ההיסטוריה הזה הוא רק חלק ממהלך גדול, אשר בו ביאת המשיח היא תחילתו של עידן חדש, של מהלך כלל-אנושי גדול, אשר שיבת עם ישראל לארצו ובניין בית המקדש הם רק חלקים שלו. תכליתו של המהלך הזה היא שהאנושות תגלה את עצמה כמכשיר להובלת תהליך השגת ה' בעולם. במצב העתידי יהפוך עם ישראל ל"כהני ה'... משרתי אלקינו" בגלוי, והכל יכירו בכך שהיהודים הם המדריכים וחיל החלוץ של המהלך הגדול הזה.

תפיסה זו של המשיח היא העומדת ביסוד דברי הרמב"ם, כי מי שאיננו מאמין בביאת המשיח כופר לא רק בפרט אחד מעיקרי האמונה, אלא בכל תורת משה כולה. שהרי כבר ממתן תורה מותווית הדרך הזו, אשר אין לה סיום ממשי אלא בביאת המשיח, וכבר כתבו הראשונים שאין לנו ידיעה ברורה באשר לאופן שבו יגיע המשיח או לסדרי הדברים בימי ממשלתו. נוסף על התקווה והציפייה לגאולה יש מרכיב נוסף: החובה הכללית המוטלת עלינו לעשות מה שביכולתנו כדי להביא לימות המשיח. חובה זו איננה עניין של טקסים כאלה ואחרים, אלא עיקרה הוא מתן כיוון למכלול המעשים של האדם היהודי ושל העם היהודי.

‘שפע רב’

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

‘שפע רב’ הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב‘שפע רב’ משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור ‘לחיות עם הזמן’, וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוע

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

